

PRILOG BIBLIOGRAFIJI NAŠIH POMORSKIH NOVINA I ČASOPISA 1853. — 1956.

OLIVER FIJO

Ovim pokušajem nastojao sam dati prikaz razvoja i stanja naše pomorske publicistike za razdoblje, po prilici, u zadnjih stotinu godina. Obuhvatili smo onu periodičnu štampu, koja objavljuje tekuća pitanja i donosi vijesti iz oblasti trgovačkog i ratnog pomorstva. Obuhvatili smo sva ona izdanja (novine, časopise, kalendare i almanahe), koja ovu materiju obrađuju, bilo na strogo stručni, bilo na popularno-propagandistički način. U ovom prikazu nisu obuhvaćene one publikacije, koje isto tako izlaze periodično (većinom jedamput na godinu), ali koje donose samo službene statističke podatke ili službene obavijesti i naredbe. To bi bili razni pomorski godišnjaci, oglasi za pomorce, pomorske statistike izdavanj od pomorsko-upravnih ili pomorsko-vojnih vlasti i od raznih korporacija, naročito trgovačkih komora. Nije obuhvaćeno ribarstvo, kao ni pomorski sport (jedrenje, plivanje i veslanje).¹

*

Podaci za ovaj prikaz prikupljeni su kod Naučnih biblioteka u Puli, na Rijeci i u Zadru, kod Gradske biblioteke u Splitu, Muzeja grada Splita (Odjel NOB), Pomorskog muzeja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, biblioteka Komande JRM, Hidrografskog instituta JRM, redakcije listova JRM, sve u Splitu, Narodne in univerzitetne knjižnice u Ljubljani, Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Muzeja Narodne revolucije u Zagrebu i iz privatne biblioteke kap. Iva Šiševića iz Dubrovnika. Neke je podatke spremno dao i pomorski publicista Radojica F. Barbalić iz Rijeke. Upotrebljeni su ovi objavljeni podaci: M. Despot, Pokušaj bibliografije primorskih novina i časopisa 1843.—1945., Riječki zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1953., str. 628; T. Blažeković, Fluminensia Croatica, Jugoslavenska akademija, Zagreb, 1954.; L. Legiša, Slovensko časopisje na primorskem, Jadranski kalendar, Za-

¹ Ribarstvenu publicistiku obradio je detaljno ing. Dinko Morović u svojoj radnji »Prilog bibliografiji jadranskog ribarstva«, izdanje Instituta za oceanografiju i ribarstvo, Split, 1950., str. 142+2.

greb, 1935., str. 202; Vjekoslav Maštrović, *Jadertina Croatica*, II. dio — časopisi i novine, Jugoslavenska akademija, Zagreb, 1954.; *Godišnjak štampe Kr. Jugoslavije*, Beograd, 1937.; Vatroslav Cihlar, Bakar u našoj pomorskoj historiji, časopis *Pomorstvo*, broj 12, 1954., str. 663; *Almanah grada Sušaka*, 1931., str. 167, za 1934., str. 158, za 1938., str. 127; dr. Ivo Belin, *Naša privredna štampa* (pregled ekonomskih listova), *Nova Europa*, Zagreb, 1921., str. 505; kap. Oliver Fijo, *Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX. stoljeću*, Jugoslavenska akademija, Zagreb, 1956., str. 72—79; J. Lakatoš, *Hrvatska štampa 1789.—1911.*, Beograd, 1911.; *Građa za bibliografiju jugoslavenske periodike*, Anali Leksikografskog zavoda, II. svezak, Zagreb, 1955.; dr. Ivo Rubić, *Austrijski Flottenverein*, časopis *Jadranska straža*, Split, broj 2, 1931., str. 32—34.

*

Našu pomorsku publicistiku mogli bismo vremenski podijeliti na tri razdoblja: prvo razdoblje bi bilo od pojave pomorske štampe na našoj obali u XIX. stoljeću pa do 1918., drugo razdoblje od 1918. do 1940. i treće razdoblje bi obuhvatalo NOB i poslijeratno doba.

Ovu smo vremensku podjelu izvršili, jer u svakom spomenutom razdoblju pomorska se publicistika drukčije razvija, i to ne samo po broju i vrstama publikacija, već i po kvaliteti obrađenih članaka, po raznovrsnosti problema, koje svako spomenuto razdoblje postavlja i — naročito — po jeziku, na kojem je ova pomorska publicistika izdavana.

1853.—1918.

U prvom razdoblju od pojave pomorske publicistike pa do svršetka Prvog svjetskog rata uglavnom dominiraju izdanja pisana na stranim jezicima: njemačkom, talijanskom i u zadnjim decenijama 19. stoljeća na mađarskom. Poznajući tadašnje političke i društveno-ekonomske prilike i odnose ova pojava dominacije stranih jezika ne bi bila neobična. Međutim vidimo, da se pomorska publicistika pisana na našem jeziku u odnosu na ostalu našu političku i literarnu štampu, mnogo teže stvara i razvija. Razlog ovakvu stanju mogli bismo protumačiti time, što propadanjem jedrenjaka gubimo vodeću ulogu u pomorstvu. A jedrenjaci — te karatne zajednice osnovane na cehovskom načinu posjedovanja i upravljanja — bili su u rukama naših ljudi. Opseg i oblik njihove djelatnosti kretao se u granicama obrta. Novonadošli strani kapital stvara parobrodarstvo. Nastaju dionička društva.² A sa stranim kapitalom dolaze i strani, doseljeni ljudi. Preuzimaju sve ključne položaje u pomorstvu. Naši pomorci sada prelaze na parobrode, ali

² Prema službenim podacima 1884. godine bilo je u 2178 jedrenjaka investirano 12 milijuna forinti, a u samo 138 parobroda 21 milijun forinti, od koje svote najviše je otpadalo na privilegirano društvo Lloyd (*»Inchiesta per la Marina Mercantile Austriaca«* — Trst, 1885, str. 18 i 29).

ne više kao vlasnici, jer im je imovina uništena propadanjem jedrenjaka, a velikog kapitala potrebnog za parobrode nemaju. Sada postaju samo brodsko-saobraćajno osoblje, a u pomorsko-upravnoj i u ostalim pomorskim službama na kopnu daju im se samo sporedna i pomoćna mjesta. U pomorskim školama, u pomorsko-upravnoj službi, u administraciji brodarskih poduzeća (naročito kod favoriziranog Austrijskog Lloyda) službeni je jezik talijanski. U ratnoj mornarici, naročito počevši od 1853. g. pa dalje, njemački je jezik službeni i isključivi.³ Nakon pada Bachova apsolutizma, koncem 1860. godine, razvija se i u našim primorskim krajevima narodni preporod. I zahvaljujući naporima i radu ovih narodnih pokreta, malo po malo ulazi naš jezik, kao službeni, u sve javne službe. Međutim, u pomorstvu sve do pada Austro-ugarske monarhije ostaje talijanski jezik kao glavni i skoro isključivi službeni jezik. Ekonomske pozicije uvjetuju nacionalne i kulturne odnose i pojave. Tek početkom ovog stoljeća, i naši pomorci oporavljeni od udarca, koji im je bio nanesen propadanjem jedrenjaka zauzimaju tu i tamo jače pozicije u pomorstvu, iako u skromnom ospegu prema onom doprinosu, koji su dali i imali u tadašnjoj Monarhiji.⁴ Tada se pojavljuje i pomorska publicistika pisana na našem jeziku.

Bez obzira na kojem je jeziku ova pomorska publicistika bila izdavana, sva tretira pomorske probleme vezane, za nas, za našu Jadransku obalu. U tog štampi surađivao je velik broj naših ljudi. Neki su čak i urednici ovih časopisa i novina. Iza izdavača ovih publikacija stoji većinom strani kapital. Pomoću ove štampe postojala je jedina mogućnost — iako dosta skućena i ograničena — da naši pomorci postavljaju i obrađuju pomorska pitanja, koja su im bila od vitalne važnosti. Ali sve se odvijalo u strogo stručnim granicama. Uloga dnevne štampe u razvoju našeg nacionalnog pomorstva, naročito u pitanju socijalnih problema, veća je od ove stručne štampe. Slobodnija i otvorenija, nacionalno opredijeljena, pristupačna svim krugovima, pisana na našem jeziku, uređivana od naših poznatih političkih i kulturnih radnika, imajući oslon na narodne stranke i pokrete, ova dnevna štampa dala je velik doprinos za unapređenje našeg pomorstva. Ali slaba strana ove dnevne štampe bila je u tome, što su se pomorski problemi isticali i postavljali povremeno i prigodno, od slučaja do slučaja. Zabilježeno je, da je već »Kraljski Dalmatin« (Zadar 1806—1810) donosio pomorske

³ Općem revolucionarnom pokretu za ujedinjenje Italije (1848—49) pridružile su se i sjeverne pokrajine, među njima i grad Mleci. Svi oni austrijski ratni brodovi, na kojima je bila u većini mletačko-čozotska posada s oficirima Mlečanima, prišli su tom revolucionarnom pokretu. Do tog vremena službeni je jezik u austrijskoj ratnoj mornarici talijanski. Dolaskom Danca admirala Hansa Bircha Dahlerupa (2. ožujka 1849 godine) nastupa nova era u austrijskoj ratnoj mornarici. Dolazi do jačeg odraza utjecaj onih Nijemaca, koji su bili naklonjeni stvaranju Njemačkog carstva na liniji između Bremena, Frankfurta, Beča, Trsta, Pule i Kotora, a pod vodstvom Austrije. Flota i arsenal se modernizira, te se vrše pripreme za uvođenje njemačkog jezika, koji je 1853. godine konačno i postao i do kraja ostao službeni jezik ratne mornarice i arsenala. (Mate Balota, Puna je Pula, Zagreb, 1954., str. 37, 39 i 43).

⁴ Fijo Oliver, »Pomorci i Narodni preporod u Dalmaciji« — Književni Jadran, Split, broj 9, 1952., str. 7—8.

vijesti. Kasnije članke i vijesti o pomorstvu nalazimo u svim vodećim novinama. Kao primjer navodimo »Glasnik Dalmatinski« (1849—1866), »Narodni list« (Zadar 1862—1920), »Smotra Dalmatinska« (1888—1918), »Hrvatska Kruna« (1892—1919), »Jedinstvo« kasnije »Naše jedinstvo« (Split 1905—1918), »Sloboda« (Split 1905—1914), Supilov »Novi list« (1900—1907), odnosno kasniji »Riječki novi list« (1907—1915), »Slovenski delavec« (Trst 1884—1885), »Primorske novine« (Bakar 1911), »Pučki prijatelj« (Krk, kasnije Pula 1899—1914) i druge.

Kao prva pomorska periodika, koja se pojavljuje na našoj obali bio bi »Giornale del Lloyd Austriaco«. Ovaj je list počeo izlaziti u Trstu 1835. godine. Godine 1845. ovaj je list izlazio tri puta na tjedan. Sastavljač (urednik) bio je Ernest de Schwarzer (1845), a tiskao se u tiskari Papsch u Trstu. Ovaj je list donosio opširne članke i vijesti o pomorskoj trgovini, o industriji, o ekonomiji. Pored toga je redovno donosio obavijesti o kretanju svih naših brodova, koji su plovili u i van Jadrana. Ovi su podaci dosta opširni jer pored imena brodova, njihove tonaže, tereta, vozarine, pravca putovanja, donosio je i imena vlasnika i zapovjednika. Obzirom na to što se tek polovinom XIX. stoljeća pojavljuje službeni godišnjak Pomorske vlade u Trstu, koji je donosio uglavnom sve ove podatke, to ova periodika nam može za jedno razdoblje prve polovine XIX. stoljeća vrlo korisno poslužiti za istraživanje razvoja i stanja brodarstva na istočnoj obali Jadrana.

Kasnije, po prestanku ove prve spomenute periodike, zabilježen je časopis »Rivista Marittima del Lloyd Austriaco«. Počeo je izlaziti početkom 1853. te je izlazio pune tri godine, t. j. do konca 1855. godine. Tiskao se u tiskari Lloyd u Trstu, a izlazio je koncem svakog mjeseca. Urednik je bio Petar Brunelli. Izdavač je bio sam Austrijski Lloyd, točnije III. sekcija ovog društva.⁵ Format 15×23,5. Časopis je imao stručni karakter te je donosio ili originalne ili prevedene stručne članke iz oblasti pomorstva, pomorskog prava, propise ne samo austrijske, već i strane, popis novoosobljenih kapetana i upravitelja trgovačke mornarice, oglase za pomorce i razne kraće vijesti, koje su mogle biti neposredno ili posredno od interesa za pomorski svijet. U zadnjoj sveški, u dvobroju 11—12 zadnje godine izlaženja 1855. godine, najavljuje, da časopis prestaje izlaženjem te da će ubuduće vijesti i članci, koji se odnose na pomorstvo, biti objavljeni u pomorsko-trgovačkoj rubrici lista »Osservatore Triestino«.

Napominje se, da je i službena edicija »Annuario Marittimo«, edicija također izdavana od Austrijskog Lloyd u Trstu, u godišnjacima za 1854., 1855. i 1856., pored službenog dijela, donosio razne članke i vijesti. Tako se vidi, da se pisalo o stanju i razvoju stranih trgovačkih mornarica, o novoj opremi jedrilja, o spravama za spasavanje, o sidrima, o pomorskom

⁵ Organizaciono Austrijski Lloyd bio je podijeljen (oko 1855—56 godine) na tri sekcije: pomorsko osiguranje, paroplovidba i treća sekcija, literarno-artistička. U ovoj trećoj sekciji bilo je 1854. godine zaposleno preko 170 osoba (redaktora, suradnika, tipografskih radnika, gravera i t. d.).

apotekarstvu, o pomorskim školama i t. d. Svi su uglavnom članci nepotpisani osim jednog, i to o parostroju, koji je napisao Ivan Zečević, tada profesor na Nautičkoj akademiji u Trstu. Neki su članci i pretiškani iz naprijed spomenute »Riviste«. U godišnjacima spomenutih godina samo bi ovaj dio, publicistički, obuhvatao oko 180 do 190 strana teksta. Kasnije, poslije 1856. godine, ovog publicističkog dijela više nema u ovim godišnjacima.

Poznato je, da je 1853. godine izlazio »Oesterreichische Marine Zeitschrift«. Izdavala ga je ratna mornarica na njemačkom jeziku. Detaljni podaci o ovoj publikaciji dosada se nisu mogli dobiti. Ova ista austro-ugarska ratna mornarica izdavala je kasnije ove časopise: prvi bi bio »Archiv für das Seewesen«, koji je počevši od 1865. godine redovito izlazio svakog mjeseca u Beču. Od 1873. godine pa dalje umjesto spomenutog »Arhiva« počeo je izlaziti »Mittheillungen aus dem Gebiete des Seewesens«. Izdavač je bio Hidrografski ured ratne mornarice u Puli,⁶ a tiskao se najprije u Beču, a kasnije u Ljubljani. Izlazio je redovito jedamput na mjesec sve do 1915. godine. Oba ova časopisa pisana su na njemačkom jeziku te su imala stručni karakter. Objavljivali su priloge iz nautike, brodogradnje, brodstrojarstva, hidrografije (naročito izvještaje sa raznih putovanja), pomorske artiljerije i pomorske povijesti. U redakciji »Mittheillungen« izlazila je nekoliko godina redovito (1898—1902) i spomenica sa člancima iz povijesti ratne i trgovačke mornarice (»Gedenkblätter der K. und K. Kriegs-Marine«).

Tršćanski list »Osservatore Triestino« donosio je mnogo vijesti iz pomorstva te među ostalim i »Oglase za pomorce«. Ovi su »Oglasi« izlazili i kao posebni otisak pod naslovom »Avvisi ai Naviganti«, i to sve do 1866. godine. Format ovog otiska bio je 20,5×13, a tiskao se u tiskari Austrijskog Lloydja u Trstu.

Druga pomorska smotra isključivo za trgovačku mornaricu bila je »Archivo Marittimo«. Izdavana na talijanskom jeziku izlazila je jedamput na mjesec u Trstu. Tiskala se u tiskari Lloydja. Prvi broj izašao je u srpnju 1867. godine. U prvim godinama izlaženja donosio je uglavnom članke prevedene iz stranih pomorskih časopisa i novina, kao na pr. iz »Nautical Magazine«, »Shipping and Mercantile Gazette«, »Hanse«, »Annales Maritimes«, »Pettermann's Mittheillungen« i t. d. U trećoj godini izlaženja počeo je donositi sve više originalno pisane članke. Izdavač je bio tršćanski knjižar Julius Dase, a od početka izlaženja pa do listopada 1868. godine časopis uređuje kap. I. Mikoč, docent za nautiku.⁷ Od ožujka 1869. godine urednik je dr. V. Gallo, profesor na Nautičkoj i trgovačkoj akademiji u Trstu.

⁶ O izdanjima Hidrografskog ureda ratne mornarice u Puli vidi publikaciju: Anton Gareis »Geschichtliche Darstellung der Entwicklung des K. und K. Hydrographischen Amtes« — Pula 1897., tisak Državne tiskare u Beču.

⁷ Iginio Zdravko Mikoč pok. Jakova, rodom iz Rijeke (1831—1911) bio je 1856. godine osposobljen za kapetana duge plovidbe. Godine 1870.—1874. prvi je ravnatelj državne Nautičke škole u Bakru, koja je dotada bila privatna.

Kap. I. Mikoč pokreće koncem iste 1868. godine, pošto je napustio uređivanje časopisa »Archivio Marittimo«, novi polumjesečnik »Marina e Commercio«. Ovaj je časopis do broja 21 izlazio u Trstu, a poslije na Rijeci. Za vrijeme izlaza na Rijeci kao izdavač i urednik potpisivao se Emidio Mohović. Zna se, da je još 1874. godine ovaj časopis izlazio, a prema nekim podacima (R. F. Barbalić) ovaj je časopis izdavao i svoj prilog na hrvatskom jeziku pod naslovom »Pomorstvo i trgovina«. Ovaj je prilog počeo izlaziti 15. srpnja 1870. godine. Zabilježeno je, da je spomenuti kap. I. Mikoč izdavao na Rijeci 1875. godine i časopis »Nauta«. Nije poznato, da li se ovaj časopis uzdržao i koliko vremena.

U Dubrovniku pokreće 1880. godine akciju za pokretanje pomorskog časopisa poznati historičar Josip Gelčić, tada docent na Nautičkoj školi u Dubrovniku. Časopisu je bio naslov »Osservatore nautico«. Nije poznato, da li je časopis izlazio i koliko vremena.⁸

U siječnju 1884. godine pojavio se u Trstu novi pomorski časopis »Rivista della Marina Mercantile«. Izlazio je jedamput na mjesec. Časopis je izdavalo Udruženje Lloydovih kapetana. U siječnju 1889. godine proširuje se naslov u »Rivista della Marina Mercantile e della Pesca«. Od 1892. godine postaje službeno glasilo Pomorske udružbe («Associazione Marittima») u Trstu, u kojem udruženju vidi se velik broj članova naših ljudi, većinom pomorskih privrednika.⁹ Godine 1894. naslov časopisu je samo »La Rivista« s podnaslovom »smotra za trgovačku mornaricu i ribarstvo«. Godine 1900. prestaje da donosi vijesti iz ribarstva te postaje organ »Udruženja kapetana, časnika i strojara a. u. trgovačke mornarice«. Do 1903. urednik je odvjetnik A. Gennari, od broja 8/1903. G. Alloy, od broja 9/1903. Artur Novak, od broja 10/1905. G. Merlo, koji uređuje ovaj časopis do zadnjeg broja, koji je izišao 22. svibnja 1915., u 32. godini izlaza. Ovaj je časopis uglavnom donosio stručne članke te obiluje vijestima iz našeg domaćeg pomorstva.

Pored ovih spomenutih časopisa, koji su izlazili na stranim jezicima (njemački i talijanski) spomenut ćemo i pomorske časopise, koji su

⁸ Profesor Nautičke škole J. Gelčić uputio je dopis Trgovinskoj komori u Splitu, kojim obavještava da se kani pokrenuti časopis »Osservatore nautico«. Moli za pripomoć. Trgovinska komora na svojoj sjednici od 15. svibnja 1880. odobrava pripomoć u iznosu od 50 forinti na godinu i istovremeno se pretplaćuje na list. («Protocollo della pubblica radunanza ordinaria della Camera di Commercio e d'Industria di Spalato tenutasi nel dì 15 Maggio 1880»).

U Naučnoj biblioteci u Dubrovniku, koja posjeduje skoro kompletnu dubrovačku periodiku (štampanu u i izvan Dubrovnika) nije poznat ni zabilježen ovaj časopis. Ipak se pretpostavlja, da je obzirom na već sakupljena neka novčana sredstva, izišlo barem dva do tri broj ove periodike.

⁹ »Pomorska udružba« osnovana je u Trstu 1890. godine sa ciljem da štiti i promiče interese trgovačke mornarice. Godine 1891. u tiskari A. Levija u Trstu tiskan je »Ustav« («Statuto») ovog udruženja, i to dvojezično, talijanski i hrvatsko-srpski. Ovaj statut obuhvatao je 14 stranica. Članovi su mogli biti svi oni, koji pripadaju pomorskom staležu, kao i pomorske tvrtke i društva. Udruženje je imalo više privredni značaj.

Riječ-dvije našim čitateljima.

Odayno se je već osjećala potreba, da se osnuje list, koji bi zastupao interese naših pomoraca, pratio razvitak pomorstva širom svijeta i pravilno naš narod iz svih krajeva domovine na to važno i unosno polje narodne privrede. Kad bi naše gospodarske i trgovačke prilike bile druge, mi bismo morali imati reviju, koja bi se smjelo mogla staviti o bok takovim smotrama ostalih pomorskih naroda, kojima bi pokazivala, da smo mi važan faktor na jadranskom moru. No, naša nestegienost, prilican nehanj za sve što je naše, pa ono pomamkaje pregleda nad samim sobom, svojim položajem i snagom — zapreka su da do toga još nije bilo došlo.

Osim naroda, što živi na obalama hrvatske Adrije, slabo tko u nas vodi uprce računa o moru niti što zna o pomorstvu. Većina naših dnevnih listova donosi tek od zgrade do zgrade po koju vijesticu o tom, kako se je koji parobrod nasukao, srazio itd., utvrđujući tako i nehotice pojam o moru kao nečemu strašnom, nesigurnom, fantastičnom i spuštajući tako s vida, da je upravo more najrealnija i najsigurnija podloga razvitku trgovine i blagostanja pojedinih naroda, pa tako i nas Hrvata. S druge opet strane naši su pomorci koji se zanimaju za to more i kojima je ono njiva njihova truda i napora, upućeni, da izvještaje o savremenom pomorstvu crpe iz tugjih listova i smotri. Oni nemaju prilike da ogledaju svoje sposobnosti, da iznesu svoja iskustva, opažanja i doživljaje na moru u svom materinskom jeziku. Sve to zajedno potaklo nas je na misao, kako bi se za naš svijet osnovala jedna pomorska smotra.

Zanimajući se ozbiljno tom mislju, došli smo do toga, da bi se ipak jednom imalo po-

četi! Ako i ne možemo još za sada — računajući s gore istaknutim prilikama — osnovati veliku pomorsku smotru, odvažili smo se ipak, da kao prilog „Tršćanskoga Lloydza“ pošaljemo u svijet ovaj njezin zarodak, ovaj embrio, iz kojega, Bože daj, da se razvije list dostojan našega naroda i našega položaja na moru!

Naš će **Pomorski Prilog** izlaziti koncem svakoga mjeseca. Donosit će rasprave, koje zasjecaju u teoretsko i praktično obrazovanje naših pomoraca, da ih tako i dalje podržaje u duhu savremenosti. **Pomorski Prilog** pratit će najbudnije sve događaje i pojave što se tiču pomorstva i donositi ih svojim čitateljima. On će radošno otvarati svoje stupece našim zapetanima i pomorcima uopće, da u njima iznose svoje želje, misli i razmatranja, kao i njihova iskustva i doživljaje na moru. **Priloga** će biti važnom zadaćom i to, da sav naš narod upozna s morem, upućuje ga, kako će svoju trgovinu vraćati na more i kako će svoju djecu slati onamo, da budu pioniri naše trgovine, našega blagostanja. Shvati li narod naročito ovo posljednje hrvatska će riječ — do sada zapostavljena talijanskom — dobiti svoje pravo, koje ju ide na našim obalama Adrije. **Prilog** će, jednom riječju, pratiti iznositi i upućivati o svem što se mora tiče. Zato je sebi i stavio moto „Na moru nam je spas!“ Značenje toga mota znat će shvatiti naši čitatelji, a shvatit će ga — nadamo se — jednom i sav narod!

Mi se čvrsto nadamo, da ćemo tome programu moći udovoljiti — ali ne sami i osamljeni. Zato pozivljemo sve naše pomorce, da se uhvate u kolo s nama, da tu zadaću izvedemo časno i dostojno, na ponos pomorstva, a na korist čitavoga našega naroda! U to ime: Pomož Bog!

Uredništvo.

Prvi broj »Mjesečnog priloga Tršćanskog Lloydza za pomorstvo« iz 1905. g.

izlazili na mađarskom jeziku. To bi bili »Magyar tenger (nepoznata godina), »Magyar tengerpart (1893) i »A Tenger« (»More«), mjesečni pomorsko-naučni časopis, koji je izlazio počevši od 1911. u Budimpešti kao glasilo Mađarskog jadranskog društva. Napominje se, da je još 1936. godine, t. j. kad su Mađari već odavno izgubili izlaz na Jadran, i dalje redovito izlazio u Budimpešti. S obzirom na to, što su ove publikacije pisane na mađarskom jeziku, bile su slabo upotrebljavane, iako ima dosta podataka, koji bi bili od interesa za nas.¹⁰

Prvi pomorski časopis, koji se pojavljuje na jednom od naših jezika, bio bi polumjesečnik »Pomorstvo in trgovina« (slovenački). Izlazio je u Trstu 1870.—71.¹¹

Početak 1903. godine počeo je izlaziti u Trstu tjednik »Trščanski Lloyd«. Vlasnik, izdavač i glavni urednik bio je Fran Kučinić, a odgovorni urednik Spaso Zloković. Tiskao se kod tiskare »Edinost« u Trstu. Format 21,5×32. Ovaj tjednik imao je naslov pisan i ćirilicom, češki, talijanski i njemački. Donosio je uglavnom kratke vijesti i članke iz područja brodarstva, brodogradnje i ribarstva pored vijesti iz ostalih privrednih grana (donosio je i književne obavijesti, u prvom redu naše). Da se vidi stav i smjer ovog tjednika, donosimo odlomak iz uvodnika iz prvog broja 1906. godine, gdje — pošto ustanovljuje, da je ovaj list ojačao i stekao ugleda, ne samo kod hrvatskog nego i kod drugih, slavenskih naroda, Srba, Čeha, Rusa, Slovenaca — među ostalim i ovo piše: » . . . Svanut će nam uzkrš za sjegurno, jer ćemo sav naš novinarski rad zalievati blagotvornom vodom prave slavenske političko-gospodarske uzajamnosti«. Ovaj tjednik kao svoj redoviti prilog izdavao je jedamput na mjesec »Mjesečni prilog »Trščanskog Lloyd« za pomorstvo«. Prvi broj ovog »Priloga za pomorstvo« izašao je 28. siječnja 1905. godine. Izdavač i glavni i odgovorni urednici su isti: Kučinić i Zloković. Ovaj su »Prilog za pomorstvo« dobijali samo redoviti pretplatnici »Trščanskog Lloyd«. U uvodnoj riječi prigodom izlaska prvog broja »Priloga za pomorstvo« navodi se, da dosada nismo imali neki pomorski časopis na našem jeziku. Od zgrade do zgrade pojavljuje se pokoji članak ili vijest o pomorstvu po raznim našim dnevnim listovima«. Dalje piše: » . . . Oni (pomorci, O. F) nemaju prilike da ogledaju svoje sposobnosti, da iznesu svoja iskustva, opažanja i doživljaje na moru u svom materinskom jeziku. Sve to je potaklo, da se osnuje je-

¹⁰ Ovo Mađarsko jadransko udruženje osnovano je bilo 1910. godine. Rad se društva (1930 godine) odvijao u tri osnovna pravca: podržavanje i širenje kulta o mađarskoj vlasti na Jadranu, studiranje ekonomije, prirodnih nauka, povijesti i geografije istočne obale Jadrana, naročito onog dijela, koji je bio pod jurisdikcijom Mađarske do 1918. godine, proučavanje i praćenje razvoja stranih ratnih i trgovačkih mornarica i ribarstva i osnivanje Pomorskog muzeja i Oceanografskog instituta u Budimpešti. Pored časopisa »A Tenger« od 1913. pa dalje redovito su izlazile publikacije u izdanjima Mađarske jadranske biblioteke (»Magyar Adria Könyvtár«). Tako su izdane knjige »Mađarska vlast na Jadranu«, »Jadran i njegove obale«, »Socijalni život u sredovječnoj Dalmaciji«, »Rakoczyjevi planovi za Jadran«, i t. d.

¹¹ U Ljubljani izašao je 1902. godine jedan jedini broj šaljivog lista »Morski vovk«. Ali osim naslova ovaj list nije imao nikakve veze s morem i pomorstvom.

dna pomorska smotra. Pored zadataka da donosi rasprave, koje zasijecaju u teoretsko i praktično obrazovanje naših pomoraca, da ih tako i dalje podržava u duhu suvremenosti, »Pomorskom prilogu« će biti važnom zadaćom i to, da sav naš narod upozna s morem, upućuje ga, kako će svoju trgovinu svraćati na more i kako će svoju djecu slati onamo, da budu pioniri našeg blagostanja. Shvati li narod, naročito ovo posljednje, hrvatska će riječ — dosada zapostavljena talijanskoj — dobiti svoje pravo, koje je ide na našim obalama Adrije«. Ovaj zanimljivi odlomak uzet iz uvodnika, pisanog 1905. godine, najbolje nam ilustrira stanje i prilike onog doba, i to ne samo na području pomorske publicistike, već i cijelog pomorstva. Odaziv u suradnji u prvoj godini izlazenja nije bio naročit. Glavni su suradnici bili tadašnji profesori Nautičke škole u Bakru B. Živković, D. Kasumović, Narcis Damin, S. Čurčić, M. Miholjević. »Tršćanski Lloyd« je donosio uglavnom kraće bilješke, a njegov »Pomorski prilog« donosio je opširnije priloge. Obično je izlazio na osam stranica s posebnom kopertinom.

Zabilježiti ćemo i list, koji su tokom 1911. godine izdavali đaci Nautičke škole u Bakru pod naslovom »Novi život«. Zanimljiv je ne samo radi toga, kako se umnožavao, već je još više zanimljiv po intencijama ilegalne izdavačke grupe đaka i po ozbiljnom tretiranju bilo nacionalnih bilo ekonomsko-socijalnih pitanja budućih pomoraca. Ukupno su izašla dva broja ovog lista, a urednik nije bio označen. Međutim, poznato je, da je pokretač ove akcije i glavni redaktor lista bio Marko Curtini, tada đak Nautičke škole u Bakru. List se preko nekog podoficira Čeha litografirao (50 do 60 primjeraka) u tadašnjoj vojničkoj kasarni »Jelačić« na Rijeci.

Navedeni časopisi i listovi na našem jeziku imali su pored stručne i nacionalnu notu, austrijski pak jezici sa svoje strane, razvijajući jaku propagandu za Jadran, izdaju dva časopisa. Austrijsko pomorsko udruženje (Osterreichischer Flottenverein) izdavalo je svoje društveno glasilo »Die Flagge«, koje je počelo izlaziti 1906. godine. Uredništvo je bilo u Beču, a izlazio je jedamput na mjesec. Pisan je isključivo samo na njemačkom jeziku. Godine 1912. tiraža ovog glasila dosegla je bila do 28 tisuća primjeraka. Ovo isto udruženje (napominje se, da 1912. godine u glavnoj upravi ovog društva nije bio nijedan naš čovjek) izdaje od lipnja 1912. i na hrvatskom jeziku svoje glasilo pod naslovom »Zastava«. Prvi broj hrvatskog izdanja odgovara broju 6, VII. godine njemačkog izdanja. I ovo izdanje na našem jeziku izlazilo je u Beču, a odgovorni je urednik prvog broja »Zastave« isti urednik i njemačkog izdanja neki E. Müller. Od broja 2, pa do zadnjeg broja 6, koji je izašao u lipnju 1914. odgovorni urednik je dr. Josip Dragutin Nagy.

U izvještaju poslovnog potpredsjednika ovog Udruženja podnijetom na VIII. redovnoj godišnjoj skupštini održanoj 29. V. 1912. u Beču¹² ovako je obrazloženo izlazenje hrvatskog izdanja mjesečnika »Die Flagge«: »To je dalji korak naših nastojanja, koja proističu iz dobrog austrijskog uvjerenja: hoćemo, da odgovorimo onako kako treba mno-

¹² »Zastava«, broj 2, 1912., str. 7 i »Die Flagge«, broj 7, 1912., str. 7.

gobrojnim jezicima naše domovine i da učinimo pristupačnim naše misli o sveopćoj koristi elementima s dobrim namjerama svakog jezika«. O našem narodu kao pomorskom i nosiocu svih pomorskih pothvata ni riječi. Napominje se, da oba izdanja — njemačko i hrvatsko — nisu potpuno ista. Oni članci, koji nisu odgovarali interesima naših pomoraca ili primoraca, u hrvatskom izdanju ili nisu uopće doneseni ili su redigirani. Ovaj list nije bio dobro tehnički opremljen i uređivan te nije imao značaj revije već manjeg društvenog glasila.

Veoma sličan ovom režimskom listu bio je i časopis, koji je izlazio u Sarajevu pod naslovom »Jedro«. Ovaj mjesečnik, koji je imao podnaslov »list za pomorstvo«, izdavan je bio od Bosansko-hercegovačkog zemaljskog saveza Austrijskog pomorskog društva. Ogdovorni urednik za cijelo vrijeme izlaženja bio je Ivo Dobržanski. Prvi broj izišao je u siječnju 1916., a prestao je dvobrojem za lipanj-srpanj 1918., u trećoj godini izlaženja. Sadržajno je — kako smo spomenuli — veoma sličan »Zastavi«. S obzirom na ratne godine donosio je dosta vijesti o ratu na Jadranu.

Od prosinca 1908. godine pa do prosinca 1914. izlazila je u Gradu pomorska revija »Die Adria«. Urednik Josip Straner. Tiskana na najboljem papiru s dobrim slikama, ova je revija donosila članke iz područja geografije, povijesti, biologije, umjetnosti, arheologije, pomorstva, a sve se odnosilo isključivo na našu obalu. Glavna svrha bila je promicanje turizma na Jadranu.

Pri kraju zabilježiti ćemo, da je u ovom prvom razdoblju do 1918. god., izišao u Trstu kalendar društva za mornare i radnike pod naslovom »Jadran«. Prvo godište izašlo je za 1909. godinu, a tiskan je bio kod tiskare »Edinost« u Trstu. Ovom društvu »Jadran«, osnovano 2. veljače 1908. godine, svrha mu je bila, da brojnim pomorcima iz Dalmacije (računa se, da ih je tada bilo oko šest do sedam tisuća) bude na pomoći davajući ne samo besplatno liječničku i odvjetničku pravnu pomoć već, da se socijalno i društveno briga za ove pomorce u ovom velikom gradu. Imali su zato i svoje društvene prostorije s čitaonicom. U prvoj upravi ovog društva bili su istaknuti neki naši rodoljubi kao na pr. kap. P. Harlović iz Pelješa, Filip Ivanišević iz Krila-Jesenice kod Splita, poznati ribarski stručnjak Petar Lorini iz Sali kod Zadra, Ivan Mance, Julijo Blazina, Petar Crnogorac i knjižničar dr. Niko Zvonimir Bjelovučić iz Pelješa. Društvo je imalo i nacionalni karakter, te je i kalendar u ovom duhu bio uređivan. Donosio je za mornare poučno, popularno napisane članke o zadrugama, o trgovini, o odnosu Dalmacije i Trsta, o trgovačkoj mornarici i t. d.

U Kotoru je izlazio počevši od 1908. godine ilustrirani kalendar »Boka«. Tiskao se u Bokeškoj štampariji u Kotoru, a urednik i izdavač bio je Dionizije Miković. I ovaj kalendar je donosio vijesti iz pomorstva.¹³

¹³ Kalendare je redovito izdavalo i Austrijsko pomorsko društvo i to na njemačkom jeziku. Uredništvo kao i tiskanje bilo je u Beču. Za 1912. godinu ovaj je kalendar tiskan u 10 tisuća primjeraka.

U ovom prvom razdoblju izlazile su ukupno 23 pomorske periodične publikacije, od kojih je na njemačkom bilo 6, na mađarskom 3, talijanskom 8, a na našim jezicima (hrvatsko-srpski i slovenački) 6. Sve su izlazile u Trstu, na Rijeci, u Puli i u Beču, a jedna u Sarajevu.

1918.—1940.

Svršetak Prvog svjetskog rata donio je na Jadranu nove političke i ekonomske odnose i probleme. Dotadašnji pomorski centri (Rijeka i Trst za trgovačku, a Pula za ratnu mornaricu i Zadar kao glavni grad Dalmacije) ostaju izvan sklopa nove države. Nesređene političke i ekonomske prilike, okupacija naše obale, reducirana trgovačka i ratna mornarica i s tim u vezi i nezaposlenost i bijeda pomoraca, ponukali su, da se na široj osnovi, organizirano ovi jadranski i pomorski problemi prouče i prikažu, te da se zainteresira sva naša javnost. Već sredinom 1919. godine Milan Marjanović pokreće »Jadranski zbor«, a u Beogradu osniva se »Jadranski Galeb«. Pojavljuju se i staleška udruženja kao »Savez jugoslavenskih pomoraca« na Rijeci (privremeno sjedište bilo je u Bakru), »Klub jugoslavenskih pomoraca« u Zagrebu, a u Dubrovniku »Jugoslavenska pomorska matica«, koja pokreće i naš prvi poslijeratni pomorski časopis pod nazivom »Naše more«, glasilo društva Jugoslavenskih pomoraca i prijatelja mora. Prvi broj ovog glasila izišao je 1. studenog 1919., a zadnji u listopadu 1920. godine. Donosimo nekoliko izvadaka iz »Naše prve riječi« i iz članka »Naši ciljevi« objelodanjenih u prvom broju spomenutog časopisa, da se vide karakter i ciljevi rada: » . . . Danas, kada smo pred oltarom drage nam slobode upalili kandila naše moći, najživlji plamen nek bude onaj posvećen najljepšem dijelu naše otadžbine, sinjoj pučini lijepog našeg Jadranskog mora. Ono obavlja čarnim velom riznicu obilja svakog blaga. . . Čuvajmo, branimo naše more, pregnimo na rad oko razvijanja našeg pomorskog života, jer, kad nas je priroda ovdje smjestila, usadila nam je i sposobnost za to. I tu svoju sposobnost uvijek je naš primorski narod znao diljem svijeta isticati . . . Naša je svrha, da interesujemo svakoga za naše pomorstvo i riječku plovidbu, za ribarstvo i druge grane narodne privrede, koje su s tim u svezi, kao što ćemo se brinuti i za staleške interese naših pomoraca i ribara . . . Matica je započela svoj rad vođena prvom i kapitalnom idejom, idejom zbliženja i ujedinjenja svih jugoslavenskih pomoraca i prijatelja mora . . . Matica će uložiti sve sile oko nacionalizovanja pomorskog življa, koji treba da se otrese, da se emancipuje od tuđeg upliva, koji ga je do danas duboko zahvatio. Stoga će ona poraditi, da toliko u uredovnim, koliko u privatnim poslovima prodre isključivo naš lijepi narodni jezik, — da uzdahnemo slobodno i svojim sopstvenim uzdahom iz svojih vlastitih grudi; da svojom riječju dijelimo svoje vlastite misli, i da naš mi li jezik bude tumač naših osjećaja«. Prvi urednik ovog časopisa bio je

Andrija Čurlin, da ga nakon dva broja zamijeni sve do prestanka izlaženja dr. Ljubo Leontić. U zadnjem broju najavljeno je bilo, da će ubuduće ovaj časopis izlaziti u Beogradu kao glasilo jedinstvene Jugoslavenske pomorske matice za cijelu državu, i to kao široka radna zajednica pomoraca, brodara, ribara i njihovih prijatelja. Ova je fuzija izvršena u lipnju 1920. godine, te otada su bila dva udruženja: jedno pomorsko-propagandističko i jedno pomorsko-staleško (»Savez jugoslavenskih pomoraca«) sa sjedištem u Bakru. Međutim, prvo spomenuta organizacija nije pokazala neku naročitu aktivnost, a drugo je — radi svog socijalnog smjera — rad bio onemogućen. Tako i najavljeno dalje izlaženje časopisa »Naše more« nije više ni nastavljeno.

Nakon tri mjeseca po prestanku izlaženja »Našeg mora« počelo je izlaziti u Zagrebu od 15. veljače 1921. godine petnaestodnevno glasilo Kluba jugoslavenskih pomoraca pod naslovom »Jugoslavenski pomorac«. Točnije ovo se glasilo pojavilo već 1. siječnja 1921. godine, ali kao prilog lista »Trgovac« pod naslovom »Pomorac«. U uvodniku ovog »Pomorca« istaknuto je bilo, da su »svi dosadašnji listovi više ili manje obrađivali znanstveno-idealno pomorska pitanja, dočim će smjer »Pomorca« biti više utilitaristički i praktičan«. Nakon tri broja »Pomorac« mijenja naslov u »Jugoslavenski pomorac« te postaje samostalno glasilo. Od siječnja iduće 1922. godine prestaje biti glasilo Kluba jugoslavenskih pomoraca te nastavlja izlaženje kao »pomorska smotra za propagandu mora i pomorstva. Ova je smotra tako neprekidno, svako petnaest dana, redovito 31 godinu izlazila u Zagrebu. Zadnji je bio dvobroj 3—4 s datumom od 20. ožujka 1941. godine. Format je bio 24 × 31,5, obično na osam stranica, na novinskom papiru, s malo slika. Za cijelo vrijeme izlaženja urednik je bio Rudolf Crnić, kapetan duge plovidbe. Ova smotra bila je po svom sadržaju veoma slična »Pomorskom prilogu Tršćanskog Lloyd«. Donosila je kraće članke i veoma je bogata manjim vijestima i bilješkama iz života i rada trgovačke mornarice. Gradivo se često crplo iz dnevne štampe.

Međutim, 6. studenog 1922. godine pojavljuje se na Sušaku novo glasilo, tada jedine sindikalne organizacije, Saveza jugoslavenskih pomoraca pod naslovom »Glas pomoraca«. Urednik je bio kap. Marko Curtini. Ovaj je list izlazio povremeno, a posljednji broj izišao je 15. kolovoza 1923. godine. List se bavio klasnim problemima pomoraca ukazujući na teški socijalni i ekonomski položaj, u koji su dovedeni pomorci. List je naročito pun vijesti o velikom štrajku pomoraca, koji je trajao tokom srpnja i kolovoza 1923. godine.¹⁴

Godine 1922. osniva se u Splitu nova organizacija pod imenom »Jadranska straža«. U siječnju 1923. godine ovo pomorsko propagandi-

¹⁴ O radu ove organizacije i o štrajku vidi Toma Maštruko »Odlomci iz sindikalne borbe jugoslavenskih pomoraca od 1922. do 1941.«, časopis »Pomorstvo«, Rijeka, broj 7, 1955., str. 230 i kap. Oliver Fijo, »Štrajk pomoraca 1923.«, časopis »Pomorstvo«, Rijeka, broj 5, 1956., str. 173—174 i Milivoj Bakarčić, »Obljetnica« štrajka naših pomoraca«, časopis »Pomorstvo«, Rijeka, 1954., broj 7—8, str. 405—407.

stičko udruženje počelo je da izdaje svoje službeno glasilo pod naslovom »Jadranska straža«. Ovaj je časopis neprekidno i redovito izlazio (bio je samo jedan dvobroj i to 8-9 za 1938. godinu) sve do travnja 1941. god., a tiskan je u splitskoj tiskari (skoro cijela naklada ovog zadnjeg broja bila je uništena, jer se većina primjeraka nalazila još u tiskari, kad je zemlja bila okupirana). Izdavač je bio Centralni odbor pomenutog udruženja. Tokom izlaženja ovog časopisa izmijenilo se nekoliko urednika, koji su ili kolektivno ili pojedinačno uređivali. Prvi urednik, koji je uređivao časopis do 1929. godine bio je S. Alfirević, 1929., S. Alfirević, N. Bartulović i Ivo Lahman, 1930., Ivo Lahman, N. Bartulović, Živko Vekarić i Jakša Ravlić, 1931.—1935., N. Bartulović i Jakša Ravlić, a od 1936. pa do prestanka izlaženja sam Jakša Ravlić. Tehnički urednik od 1923. do 1938. bio je Otokar Lahman, a za 1939. i 1940. Oliver Fijo. Format za cijelo vrijeme izlaženja bio je isti: 24×34. Tiskao se u Splitu, a tekst je bio pisan djelomično latinicom, djelomično ćirilicom. Program rada istaknut je bio u uvodniku prvog broja, gdje je među ostalim i ovo navedeno: » . . . Na svim svojim granicama naša država mora biti jaka, pa i morska obala, naša zapadna jadranska grnica, danas izložena i otvorena, mora postati čelik-bedem proti svakomu, koji bi hteo nje da se maši u svoju korist, a na našu propast, da dirne u naš teritorijalni razvitak . . . . Kopnena sila je provedena, ali pomorska nije, stoga smo od dana oslobođenja proživeli i proživljujemo gorkih časova nepravедnih poniženja i neugodnih udaraca . . . . Kako ćemo povećati svoj narodni imetak, vladati svojim teritorijalnim vodama bez ratne i hidroavionske eskadre? . . . « Časopis je uspio da prodre u sve dijelove naše zemlje, a naročito u unutrašnjosti. Časopis je donosio priloge iz pera naših poznatih brojnih kulturnih i prosvjetnih radnika kao na pr. dra. G. Novaka, dra. P. Skoka, dra. C. Fiskovića, dra. I. Rubića, dra. A. Barca, Lucijana Marčića, A. Dobronića, M. Kuzmića, A. Miloševića, dra. J. Tadića, dra. A. Ercegovića, dra. V. Brajkovića, dra. F. Šišića, dra. Lj. Karamana, dra. I. Belina, dra. A. Gavazzija, Viktora Car-Emina, R. Katalinića Jeretova, Tina Ujevića, Jure Kaštelana, D. Gervaisa, Frana Alfirevića i mnogih drugih. Prema podacima u godinama oko 1936. bila su 22 pisca s primorja, a iz unutrašnjosti 16. Pored društvenih vijesti časopis je redovno donosio i vijesti iz ratne i trgovačke mornarice, primorskog turizma i pomorskog sporta. Godine 1926. naklada je bila 9.000, 1930. 19.700, u srpnju 1935. 9.700, u srpnju 1936. 7.800, u srpnju 1937. 7.300, a zadnji neprodani i uništeni broj bio je tiskan u 5.900 primjeraka.

Bit će od interesa vidjeti, kako su se po profesiji dijelili pretplatnici ovog pomorskog časopisa (podaci za 1936 godinu): činovnici 16⁰/₀, trgovci 11,7⁰/₀, obrtnici i zanatlije 9,2⁰/₀, suci i odvjetnici 6,9⁰/₀, liječnici i ljekarnici 6,5⁰/₀, nastavnici i škole 5⁰/₀, razne ustanove 4,7⁰/₀, inženjeri i tehničari 3,5⁰/₀, privatnici i domaćice 2,8⁰/₀, oficiri vojske 2,4⁰/₀, zvaničnici 2,3⁰/₀, iseljenici 2,1⁰/₀, industrijalci 1,8⁰/₀, posjednici 1,2⁰/₀, kapetani trgovačke mornarice 1,1⁰/₀, podružnice Jadranske straže 1,1⁰/₀, podoficiri 0,9⁰/₀, oficiri ratne

mornarice 0,70%, svećenici 0,60%, općine 0,30% i ostatak od 190% otpada na pretplatnike bez označenog zvanja.¹⁵

Godine 1924. izlazila je u Đenoviću publikacija pod naslovom »Jadranska straža«, bokeški prigodni list. Vlasnik lista bila je podružnica Jadranske straže u Đenoviću, a za uredništvo je odgovarao o. Jeretej Jovan Petković. List je imao historijsko-pomorski karakter.

Spomenut ćemo, da je 1934. godine izlazio u New Yorku časopis s istim naslovom »Jadranska straža« — The Adriatic Sentinel USA«. To je bilo glasilo istoimenog udruženja za zemlje USA i Kanade.

Ova ista pomorsko-propagandistička organizacija »Jadranska straža« izdavala je i druge mjesečnike. Tako su izdavali dva mjesečnika, i to jedan namijenjen djeci, a drugi srednjoškolskoj omladini. »Mladi stražar«, list podmlatka Jadranske straže, počeo je izlaziti u Splitu 15. rujna 1929. godine. Izlazio je svakog petnaestog u mjesecu za vrijeme trajanja školske godine tako, da bi u svakoj kalendarskoj godini izišlo po deset brojeva. Format 16×24. Naklada je 1930. godine bila 5 tisuća, a 1931. godine 8 tisuća primjeraka. U prvoj godini izlaženja 1929.—30. urednici su bili Rikard Katalinić Jeretov i Ivo Lahman. Nakon smrti Lahmanove (1930. godine) urednik je pored Rikarda Katalinića i Viktor Car-Emin. Ova publikacija koncem svibnja 1932. godine prestala je izlaženjem iz razloga, što je izdavanje bilo preskupo (bogaata grafička oprema), a rezultat nije bio takav, da bi mogao opravdati ove velike materijalne troškove. Umjesto ovog ukinutog časopisa za djecu počeo je da izlazi novi časopis pod naslovom »Podmladak Jadranske straže«. I ovaj je časopis izlazio za vrijeme trajanja školske godine. Prvi broj izišao je u studenom 1933. godine, a urednik je bio za cijelo vrijeme izlaženja dr. Ilija Despot. Format 19×28. Ova druga revija bila je namijenjena srednjoškolskoj omladini. »Podmladak« se tiskao 1935.—36. godine u 9.100 primjeraka, a 1936.—37. u 11.300 primjeraka. Školske godine 1936.—37. počelo se izdavanjem ove revije i na slovenačkom jeziku, i to počevši od broja 4 pa dalje 5 i 6. Ovo potpuno slovenačko izdanje tiskalo se u 2.500 primjeraka te se uglavnom dijelilo besplatno u propagandne svrhe. Međutim se broj pretplatnika — iako je organizacija podmlatka u Sloveniji bila jaka — povećao svega od oko 700 na oko 1.200 pretplatnika. Najviše pretplatnika ove revije (podatak iz 1937. godine) bilo je u Zrenjaninu, i to 1.861. Slijedi Split sa 1.318, pa Ljubljana-Maribor 1.170, Osijek 1.058, Novi Sad 867, Beograd 708, Zagreb 598, Karlovac 542, Dubrovnik 429, Niš 415, Sušak 362. Najmanje je bilo u Prištini: 48 pretplatnika.

Prve tri godine pišu u ovom »Podmlatku« pretežno sami đaci, a prema intenciji, koju je imao, kad je časopis bio pokrenut: »da bude vježbaona i škola omladine« kako je istaknuto u uvodniku prvog broja. Školske godine 1936.—37. pojavljuje se u časopisu sve više pomorsko-tehničkih članaka pisanih od odraslih pisaca, a manje omladinskih

¹⁵ Iz izvještaja Izvršnog odbora Jadranske straže za sjednicu od 19. VI. 1937., Split, str. 52, Arhiv Pomorskog muzeja Akademije, Split.

radova, čime je ova omladinska revija postala manje beletrističko-literarna vježbaonica, a više poučno-didaktična smotra za đake. I ovaj je časopis izlazio u Splitu.

U Ljubljani je od ožujka 1936. godine pa do siječnja 1937. godine izlazila revija za propagandu mora i pomorstva pod naslovom »Morje«. Formata 4°. Revija je izlazila jedamput na mjesec. Urednik je bio Stojan Plesničar, a od broja 2 prve godine izlaženja dr. Miro Sovdat. Mjesečnik se tiskao u tiskari Slatnar u Kamniku, a naklada je bila oko tisuću primjeraka.

Godine 1935. izlazila je u Šibeniku »pomoračko-beletristička revija« (kako je u samom podnaslovu bilo označeno) pod imenom »Jugoslavenski Jadran«. Odgovorni urednik i izdavač bio je Dume Klarić. Izašlo je dva sveska, i to broj 1 i dvobroj 2-3. Revija nema izrazito pomorski karakter, jer pored priloga iz pomorskog života sadržava članke drugačijeg sadržaja.¹⁶

Prvi mjesni odbor Jadranske straže u Zagrebu izdavao je od prosinca 1935. pa do lipnja 1939. godine list »Naše more«. Izlazio je jedamput na mjesec, uglavnom veoma redovito (bilo je samo nekoliko dvobroja). Format 28×42, a neko vrijeme, kasnije, 30×46. Novinski papir. Prvi odgovorni urednik bio je Dušan Mrvoš, a od 1. siječnja 1937. urednik je Radojica F. Barbalić. Suradnja je bila dosta slaba, te je urednik morao uglavnom sam ispunjavati prostor. Donosio je kraće vijesti o pomorstvu i društvene vijesti Jadranske straže.

Početak lipnja 1929. godine počeo je na Sušaku izlaziti »poučno-zabavni list za pomorski svijet« — tako je u podnaslovu bilo označeno — »Mornar«. Izlazio je jedamput na mjesec. Najprije je list izdavala Zadruža za štednju »Mornar«, koju su vodili Bogomir Grkinić i ing. Stanko Šilović. Od br. 5, prve godine, odgovorni urednik je Viktor Car-Emin, a od broja 11 od 1. studenog 1932. V. Car-Emin ne samo da je urednik, već i izdavač. Ovaj je list neprekidno izlazio sve do broja 12 od 1. prosinca 1939. godine, kada je sam urednik najavio, da list ne će više izlaziti. Glavni su suradnici bili Rikard Katalinić Jeretov, dr. Ulikse Stanger, Radojica F. Barbalić, adv. Vj. Škarica, M. Mažić i drugi. Uglavnom je sam urednik Car Emin, nepotpisano, ispunjavao list svojim prilozima (naročito »Gajetunski razgovori«). Lako i pristupačno štivo činilo je, da je list bio rado čitan od pomoraca. Donosio je kratke članke, anegdote, doživljaje i crtice iz pomorskog života, a naročito iz života pomoraca Hrvatskog primorja i Istre.

U Beogradu izlazio je počevši od rujna 1935. godine mjesečnik »Pomorski Lloyd«, stručni časopis za sve grane pomorstva. Početkom 1937. godine mijenja naslov u »Saobraćajni Lloyd« te se proširio na riječno brodarstvo, na zračni, željeznički i automobilski saobraćaj. Međutim nakon prvog broja »Saobraćajni Lloyd« prestaje izlaženjem. Format 23×31, tehnička oprema dobra, pisan i latinicom i ćirilicom.

¹⁶ U Novom Sadu je 1929. godine izlazio polumjesečnik »More«. Ovaj reklamno-informativni list nije imao nikakve veze s morem.

Urednik je bio Dušan Trojanović, a kao vlasnik — i neko vrijeme i kao drugi urednik — kap. Baldo Mikasović. Nakon četvrtog broja urednik D. Trojanović potpisuje se i kao vlasnik. Časopis je donosio stručne članke iz oblasti pomorsko-upravne službe, privrede, povijesne prikaze, turizma i ribarstva. Suradivali su među ostalima i dr. Vladislav Brajković, Krunoslav Penović, kap. Drago Mikasović, Slavko Sirišćević i drugi.

Kao propagandni časopis spomenut ćemo i glasilo Jadranske straže banovine Hrvatske »More«. Prvi broj izišao je u lipnju 1940., a zadnji 1. travnja 1941. godine. Ukupno je izišlo jedanaest brojeva. Odgovorni urednik za cijelo vrijeme izlazenja bio je prof. Nikola Žic. Format 17×24. Suradnja u ovom časopisu nije bila osobita, te je sam urednik ispunjavao prostor i potpisivao se porodičnim nadimkom »Antičić«. Neke je članke pisao i prof. Bare Poparić. Uglavnom materijal je bio informativno-propagandnog karaktera.

Ratna mornarica je također izdavala svoj jedini stručni časopis pod naslovom »Mornarički glasnik«. Izdavač je bio Komanda, odnosno od kolovoza 1937. pa dalje Štab Mornarice u Zemunu, gdje se i tiskao. Počeo je izlaziti 1933. godine, a izlazio je svaka dva mjeseca (šest brojeva na godinu). Zadnji broj je izišao koncem 1940. godine. Prvi urednik bio je kap. b. br. Vl. Marijašević, od broja 2/1934. kap. b. br. Stjepan Beneković, od broja 5/1936. kap. b. br. (od lipnja 1937. kontra-admiral) J. Luteroti, od broja 4/1940. kap. b. br. (kasnije kontra-admiral) Emil Domainko i zadnji urednik, broj 6 iz 1940. godine, kapetan bojnog broda Slavomir Tomić. U ovom časopisu suradivali su skoro isključivo samo oficiri ratne mornarice. Donosio je opsežnije rasprave i članke iz područja vojnog pomorstva. Karakter časopisa bio je stručni. Format 17×22,5.

Svi dosada spomenuti časopisi i listovi, osim »Glasa pomoraca«, bili su ili propagandnog, enciklopedijskog ili stručnog karaktera. Staleški listovi pojavljuju se 1931. godine, u doba kad socijalni i ekonomski položaj pomoraca postaje sve teži i kada se razvija sindikalni pokret. Svjetska ekonomska kriza, koje posljedice su se naročito odrazile na međunarodno pomorstvo, nerazmjer između ponude i potražnje radne snage u pomorstvu, pomanjkanje dotada jedne jedinstvene, napredne i sveopće staleške i sindikalne organizacije, mnogo je otežavalo ionako već teški položaj pomoraca.

U Splitu Klub kapetana trgovačke mornarice, osnovan 1930. godine, pokreće početkom svibnja 1931. svoj mjesečnik »Vjesnik Kluba kapetana trgovačke mornarice«. Za Klub kao vlasnika odgovarao je kap. Ivo Antunović, a odgovorni urednik je bio kap. Marko Curtini. Tiskan na novinskom papiru, ovaj se »Vjesnik« dijelio besplatno. Stajao je na liniji naprednog Ujedinjenog radničkog Sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ).

Program je istaknut u prvoj uvodnoj riječi: »... Hoćemo da svoj stalež podignemo do one visine i položaja, koji mu pripada po njegovoj ulozi u našem nacionalnom i privrednom životu. Dosada smo dali

sve svoje napore i žrtvovali sve za podizanje naše trgovačke mornarice — to niko ne može da nam ospori — ali sada je došlo skrajnje vrijeme, da svoj rad i sile uložimo oko vlastitog podizanja. Mi moramo biti svjesni, a to svak mora da znade, da napredak pomorstva ne može biti zdrav i na čvrstom osnovu, ako nije među ostalim uvjetovan i oslonjen na moralnu snagu našeg staleža, kojemu treba dati i omogućiti preduvjeta jednog boljeg socijalnog i ekonomskog života«. List je bio kratka vijeka, jer već iduće 1932. godine mora da prestane izlaženjem.

Drugi staleški list bio je glasilo Saveza pomorskih radnika trgovačke mornarice Jugoslavije, koji je izlazio u Splitu pod naslovom »Zaštita mornara«. Prvi broj izišao je 1. kolovoza 1931. godine, a drugi broj (točnije peterobroj 2, 3, 4, 5 i 6) izišao je u prvoj polovini 1932. godine, te nakon toga više ne izlazi. I ovaj list je stajao na liniji URSSJ, što se može vidjeti iz prvog uvodnika i iz članka »Savezni pozdrav«. »... Mi vidimo oko nas ogromnu radničku štampu u čitavom svijetu, koja se bori protiv izrabljivanja radnika od strane poslodavaca i upućuje radnike na pravac njihove borbe ističući zahtjeve i prava, vičući i tražeći socijalnu pravdu. Jedino putem svojih novina Savez može da daje pravac rada svojim članovima, da upućuje na borbu za poboljšanje socijalnog i ekonomskog položaja, da obavještava naše pomorce o borbi, koju vode pomorci drugih pomorskih država, da iznosi nepravde, koje se danas nanose našim pomorcima, da se Savez brani od podmuklih neprijatelja i onih, koji smatraju, da je današnje stanje pomoraca odlično«. Dalje se veli: »... Tim putem ukazivat ćemo na nesnosno i neodrživo stanje i uslove rada, pod kojima žive naši pomorci, kako se krše zakoni i propisi. Ne ćemo dozvoliti, da se — kao dosada — provodi jedan režim samovlasti i neodgovornosti u upravljanju radnim odnosima na brodovima. I mi pomorci konačno ljudi smo! Odlučno stati na obranu pune slobode udruživanja pomoraca kao slobodnih građana, a ničijih feudalnih robova. Da na našim brodovima trgovačke mornarice jednom zaleprša zastava Socijalne pravde«. Za Savez, kao vlasnik lista odgovarao je Bartol Bekafigo, a urednik je bio Mate Ivšić. I ovaj se list besplatno dijelio kao i »Vjesnik kluba kapetana«.

Treći staleški list bio bi mjesečnik, koji je izlazio isto tako u Splitu pod naslovom »Glasnik Udruženja časnika stroja trgovačke mornarice Jugoslavije«. Izlazio je od 1935. do 1938. godine. Format 23,5×32. Urednik je bio Paško Boški. Ovaj je mjesečnik prvenstveno donosio članke i vijesti, koji su tretirali staleške probleme pomorskih strojara, ali su objavljeni i stručni članci iz područja brodstrojstva.

Kao zadnji staleški list, koji je izlazio između dva rata, bio bi list, koji je izdavao Stručni savez pomoraca pod naslovom »Hrvatski pomorac«. Urednik je bio Marko Smoljan. Prvi broj izišao je 1. listopada 1938. godine, a drugi broj (točnije trobroj 2, 3 i 4) u travnju 1939. Poslije je list prestao izlaženjem. List je bio na liniji Hrvatskog radničkog saveza (HRS) te je bio sredstvo slabljenja jedinstvenog klasno-sindikala-

nog fronta pomoraca, a operirao je uz pomoć nacifašističkih elemenata uz punu podršku brodovlasnika i organa vlasti.¹⁷

Kao što u razdoblju do 1918. godine dnevna i ostala štampa donosi povremeno članke i vijesti iz pomorstva, tako i u ovom drugom razdoblju između 1918. i 1941. godine dnevna štampa registrira sva važnija pitanja i događaje. Ovim vijestima naročito se ističu: tjednik »Jadranski Lloyd«, koji je izlazio od 25. XI. 1938. do 23. XII. 1940. u Splitu. Odgovorni urednik bio je J. Čogelja, koji je istovremeno i vlasnik lista. Od broja 13. iz 1939. odgovorni urednik je bio Ante Benzon. Glavni suradnici su bili dr. Frano Maroević i dr. Julije Mogan.

Napominje se, da su neki listovi i glasila posvećivali svoje brojeve pomorstvu. Tako je na pr. informativni dubrovački list »Dubrava« posvetio uskršnji broj za 1935. godinu kao i broj 113. iz 1941. prikazu dubrovačkog pomorstva. »Pučka prosvjeta«, glasilo društva »Narodna prosvjeta«, koji je izlazio u Splitu (urednik don Frane Ivanišević) posvetio je pomorstvu ove brojeve 3/1921., 7/1926., 8/1927. i, naročito, broj 6/1928. godine.

Pored navedene pomorske štampe spomenut ćemo i razne pomorske kalendare i almanaha, koji su redovito svake godine izlazili. To bi u prvom redu bio »Naš mornar«, ilustrirani mornarski kalendar Jadranske straže. Format 15,5×23. Prvo godište izašlo je za 1928. godinu. Izlazio je u Splitu sve do 1941. godine zaključno. Naklada za 1936. godinu bila je 5000 primjeraka. Zadnje dvije godine izlaženja, 1940. i 1941., ima naslov »Mornarsko-ribarski kalendar«, jer je navedenih godina izvršeno spajanje kalendara »Naš mornar« s »Ribarskim kalendarom«, koji je dotada izlazio kao posebna publikacija Jadranske straže, i to počevši od 1930. godine. Osnivač kao i urednik kalendara »Naš mornar« bio je od početka pa sve do 1939. godine zaključno Otokar Lahman. Za 1940. i 1941. godinu urednik je bio prof. Jakša Ravlić. Pored spomenutog kalendara izlazio je također u Splitu 1935. i 1936. godine i »Narodni kalendar Jadranske straže« u nakladi od pet tisuća primjeraka. Urednik za oba godišta bio je dr. Ilija Despot. Prestao je izlaženjem, jer pokušaj nije uspio iako je cijena bila dosta niska (4 dinara). Svi su ovi kalendari donosili opće podatke o stanju trgovačke i ratne mornarice, popularno pisane članke o brodarstvu, ribarstvu, povijesti, zemljopisu, a literarni dio bio je veoma bogat.¹⁸

Beogradski odbor Jadranske straže izdavao je za 1925., 1926., 1927. i za 1928./29. »Almanah Jadranske straže«. Prva dva godišta tiskana su bila u Beogradu, a druga dva u Ljubljani. Format 17×25. Urednik za prva dva sveska bio je dr. Vinko Vitezica, a za ostala dva Stanko Banić. Bogato ilustriran obično je obuhvatao oko 700 do 750 stranica teksta. Almanah je donosio opširne rasprave i članke iz oblasti ratne i trgovačke

¹⁷ T. Maštruko, spomenuti članak u »Pomorstvu«, broj 9., 1955., str. 323.

¹⁸ Redovno je u nakladi Jadranske straže u Splitu izlazio i džepni kalendar malog formata. Ovaj se kalendar tiskao u Ljubljani. Naklada je bila za 1933. 20, 1934. 15, 1936. 10, a 1937. godinu 13 tisuća primjeraka.

mornarice, turizma, pomorske privrede, geografije i povijesti, kulture i umjetnosti na Jadranu. Suradivali su poznati javni i kulturni radnici iz cijele države.¹⁹

U ovom drugom periodu nalazimo dosta propagandne štampe za razliku od prvog perioda, kada nalazimo više stručno-pomorske publicistike. Ovo prebacivanje težišta s uskog stručnog područja na šire područje bilo je uvjetovano time, što se smatralo, da se za rješavanje pomorskih i jadranskih problema treba osloboditi uskog stručnog kruga te obuhvatiti i ostale znanosti. Ovim se angažirao širi krug stručnjaka i bolje se zainteresirala šira javnost. Pri toj orijentaciji pomorske publicistike zanemareno je bilo socijalno-ekonomsko i stručno uzdizanje samih pomoraca. Pokušaji vršeni u tom pravcu bili su povremeni, sporadični i nedovoljni, a što je dobrim dijelom i rezultat same ekonomsko-društvene strukture tadašnje države. Opravdanje, da je pomorska publicistika išla na široj osnovi, pravda se time, što se postavljao i problem ne samo okrnjenosti naše obale (Rijeka, Zadar, Istra, Lastovo) već i dalje nepravilno i stalno svojatanje naših teritorija. Radi toga bila je jaka, intenzivna strana propaganda. Pokazao se doduše, uspjeh na razvijanju, upoznavanju i jačanju jadranske orijentacije, a na razvijanju i na pravilnom usmjeravanju samog pomorstva, točnije brodarstva i brodogradnje — pojmovi uzeti u užem smislu — kao i na podizanju stručnih kadrova i rješavanju njihovih socijalnih i ekonomskih problema nije mnogo, gotovo ništa učinjeno.

U ovom drugom razdoblju ukupno je izlazilo 19 periodičnih pomorskih publikacija ne računajući kalendare i almanaha. Od ovog broja na propagandnu štampu otpada 13, na stalešku 5, a na stručnu štampu svega dvije publikacije. U prvom razdoblju u Trstu i na Rijeci izlazi najveći broj pomorskih novina i časopisa, a u ovom drugom razdoblju centar se pomiče prema Splitu. Tako je u Splitu izlazilo ukupno sedam periodika, na Sušaku dva, u Dubrovniku, Ljubljani, Šibeniku, u New Yorku, u Đenoviću po jedan, u Zagrebu tri, a u Beogradu (Zemunu) dva. Kalendari su izlazili svi u Splitu, a almanah u Beogradu.

1945.—1956.

Okupacija naše zemlje 1941. godine potpuno je prekinula svu dotadašnju djelatnost na pomorskoj publicistici. Tokom NOB-e razvija se ponovo pomorska publicistika, ali na novim temeljima i s novim smjernicama, prekidajući vezu s dotadašnjom.

Sama NOB postavljala je određene zadatke i ciljeve te je prema tome i cijela publicistička aktivnost bila u tom pravcu i orijentirana. U sklopu opće publicistike nalazimo i razvitak pomorske štampe. U prvim počecima ove pomorske publicistike nalazimo, da je ona uglavnom

¹⁹ Spomenut ćemo i dva lista, koja su bila izdavana od Britanske informativne službe: »Britanska mornarica«, Beograd, 1940. i »Britanska ratna mornarica u riječi i slici« bez oznake mjesta i datuma izdanja. Oba su lista izlazila na našem jeziku.

usmjerena, da obavještava pomorce o političkim i ratnim zbivanjima, o širenju ideje bratstva i jedinstva i na proširivanju stručnog i općeg znanja.

Svaka je vojna jedinica — bilo na kopnu, bilo na brodu — nastojala, makar i u skromnijem obliku, da izdaje svoj list. Naravno, da prema tadašnjim teškim uvjetima nije bilo moguće tiskati ove publikacije. Ove su jedinice često samostalno operirale i bile bi odijeljene od većih i jačih vojnih uporišta. Zato su skoro sve ove publikacije ili pisane na pisaćem stroju s kopijama ili su umnožene ciklostilom ili šapirografom, a neke su čak pisane i umnožene rukom. Kod nekih je publikacija tiskan samo omot. Urednici i suradnici bili su sami pomorci, borci. S obzirom na velik broj ovih publikacija nije još moguće dati sasvim točan pregled svih listova, koji su tokom NOB-e izlazili, jer je dosta tog materijala i uništeno i izgubljeno i zatureno, te će vjerojatno dalja istraživanja dati još neke podatke.

Navest ćemo publikacije, kojih su se primjerci sačuvali. Tokom 1944. godine Flotilja II. pomorskog obalnog sektora izdavala je glasilo »Naša beseda«. Od ovog glasila izašlo je sedam brojeva, a format je bio listu 15×21. Treći pomorski obalni sektor izdavao je glasilo »Kornati«, formata 16,5×22. Prvi broj glasila »Glas Kvarnera« izišao je u prosincu 1944., a treći broj u veljači 1945. godine. To je glasilo izdavao II. pomorski obalni sektor, a formata je bio 20,5×28. Tokom 1944. godine izlaze su »Džepne novine mobilisanih brodova IV. pomorskog obalnog sektora«, formata 16,5×20,5. U ovim novinama surađivali su pomorci borci s motornih jedrenjaka »Pravednog«, »Jadrana«, »Gundulića«, »Sv. Josipa«, »Gospa od Zdravlja«, »Labuda«, »Sv. Križa«, »Božidara« i »Tomislava«. U siječnju 1945. godine izišao je prvi broj »Biltena II. brigade Mornaričke pješadije«. Ovaj bilten izlazio je jedamput na mjesec, a ukupno je izišlo 28 brojeva. Uglavnom je izlazio u Lošinj, gdje je bio i smješten Štab navedene brigade. Uredivao ga je kapetan Vladimir Konestabo. Format 21×30. U veljači 1945. godine izlazi prvi broj »Mornari pišu«, list Škole Jugoslavenske mornarice. Pod ovim istim naslovom izlazio je početkom 1947. godine list Obalne artiljerijske škole Mornarice u Boki Kotorskoj. Početkom 1945. godine izlazi prvi broj »Glas omladine Hidrografskog instituta Jugoslavenske mornarice« u Splitu, a u svibnju iste godine izlazi »Vjesnik Pomorske komande« u Splitu. Isto tako u siječnju 1945. Obalni divizion IV. pomorskog obalnog sektora izdaje svoj list »Čuvar Jadrana«, a u ožujku 1945. izlazi prvi broj »Naš muzičar«, list Mornaričke muzike NOVJ. U travnju izlazi drugi broj ovog lista. Iste 1945. godine izlaze »Džepne novine motornog jedrenjaka »Darko«, formata 15,5×21.

Prvi bataljon mornaričke pješadije II. pomorskog obalnog sektora izdavao je list »Osvetnik«, Mornarička pješadija Pomorske obalne komande u Splitu izdavala je »Jadranski borac«, Druga baterija Obalnog divizion II. P. O. S. izdavala je džepne novine »Naš top«. Štab obalnog divizion II. P. O. S. izdavao je »Džepne novine«, a tako isto i Prvi bataljon obalnog divizion II. P. O. S. izdavao je list pod naslo-

vom »Džepne novine«. Sve su ove publikacije izlazile početkom 1945. godine.

Naši pomorci na dugoj plovidbi isto tako pokreću svoje glasilo. Tako Savez pomoraca Jugoslavije izdaje u Londonu počevši od 1. listopada 1944. godine svoj »Vjesnik«, formata uredskog arka. Prvi uvodni članak za ovaj list napisao je general-major Vladimir Velebit. U ovom uvodniku pod naslovom »Riječ pomorcima« general Velebit između ostaloga piše i ovo: ». . . Naši ljudi u inostranstvu također treba da znadu, kako se junački bore njihova braća i sestre u domovini i kako su oni pod najtežim okolnostima u svakodnevnoj bici postavili čvrste temelje demokratskoj federativnoj Jugoslaviji. To znanje oni ne mogu da dobiju iz naše štampe iz zemlje, jer je nemamo u dovoljnom broju, te prema tome ostaje jedino, da u novostvorenom listu preštampamo važne i osnovne članke iz naše domaće štampe. No ovaj list ima još jedan važan zadatak. On treba da posluži kao veza između naših pomoraca, koji ploveći po debelim morima često vrlo malo znadu jedan za drugoga, premda su im iste patnje i radosti i premda ih veže ista ljubav prema dalekoj domovini. Svi u zemlji znadu, da su naši pomorci od samog početka rata plovili na najopasnijim morima i da su često izlagali svoje živote. Teškoće i opasnosti, koje su savladali naši pomorci tokom ovog rata, vežu ih najčvrstijim sponama s narodom u zemlji, koji je pod najnepovoljnijim okolnostima poveo borbu na život i smrt za svoju slobodu, svoj opstanak i bolju budućnost. Ove veze treba učvrstiti i produbiti. To je važan zadatak ovog novog lista«. Urednik nije označen, ali je poznato, da su ga uređivali kap. Tonči Ivančić i kap. Branimir Velkaverh. Zadnji broj ovog »Vjesnika« izišao je 8. rujna 1945. godine. Umnožen je bio u 150 do 200 primjeraka.

Posada parobroda »Timok« također je izdavala svoje glasilo pod naslovom »Preporod«. Prvi broj izišao je u listopadu 1944. godine, a zadnji broj (točnije dvobroj 5—6) izišao je u ožujku 1945. godine. I ovo glasilo bilo je formata uredskog arka, a umnožen je bio u 130 do 140 primjeraka.

Svi listovi i glasila, kako je prije istaknuto, bili su umnoženi ili šapirografom ili kopijama na pisacem stroju, a neki su i rukom umnoženi. Pored političkih članaka nalazimo u ovim pomorskim listovima mnogo prikaza o radu i djelovanju pomoraca tokom NOB-e. Naročito su važni za našu povijest prikazi raznih akcija pisani više manje neposredno od događaja od samih učesnika. Teško je pratiti razvoj i dalje izlaženje pojedinog lista. Dalje sabiranje i skupljanje materijala dat će nam još točniju sliku. Treba napomenuti, da su izlazile i »Zidne novine«. Praktično svaka jedinica, svaki brod, svaka ustanova i odbor izdavali su »Zidne novine«. Nešto se materijala sačuvalo, ali malo prema onom, što je izlazilo. Te »Zidne novine« izlazile su u jednom primjerku, obično na tabli izvješene. Neke su izlazile povremeno, a neke periodično: svako osam, svako petnaest ili svako mjesec dana.

Napominje se, da je Britanska informativna služba tokom Drugog svjetskog rata izdavala ilustrirani časopis namijenjen pomorcima trgo-

vačke mornarice pod naslovom »Neptune« (Neptun«). Pisan je trojezično: srpsko-hrvatski, poljski i engleski. Format 15,5×24. Članke i vijesti nije donosio, već samo slike s opširnijim legendama.

Svršetak Drugog svjetskog rata zatječe našu ratnu i trgovačku mornaricu u veoma reduciranom stanju, a luke su i lučka i svjetionička postrojenja uništena. Zadatku obnove posvećuje se najveća pažnja. Stari predratni časopisi i listovi više se ne pojavljuju i pomorska se publicistika ponovo, iz početka stvara, i to na novim temeljima, u novim društveno-ekonomskim prilikama. Ova nova publicistika ne zanemaruje nijedan pravac ili granu: pored političkog, socijalnog i općekulturnog smjera pažnja se posvećuje i stručnom i sindikalnom problemu. Ne nailazi se više na odvojene staleške i opće pomorske publikacije. Sada je sve zajedno. I krug suradnika je širi: pomorci surađuju skupa s ostalim političkim, sindikalnim i stručnim radnicima. U publikacijama ratne mornarice surađuju i pomorci iz trgovačke mornarice, a vidimo, da i osoblje ratne mornarice surađuje u časopisima trgovačke mornarice. Postavljena je uža veza i suradnja, koja do Drugog svjetskog rata nije postojala.

Odmah po svršetku rata Komanda Jugoslavenske ratne mornarice pokreće mjesečni ilustrirani časopis »Jugoslavenski mornar«, koji je izlazio u Splitu. Prvi broj izišao je u kolovozu 1945., a zadnji nakon stotinu brojeva, izišao je u prosincu 1953. godine, u IX. godini izlaženja. Do rujna 1950. godine nije označen odgovorni urednik, a otada pa do prestanka izlaženja urednik je bio kapetan (kasnije major odnosno kapetan korvete) Anđelko Kalpić. Kroz cijelo vrijeme izlaženja dalo je svoje priloge u ovom listu oko 200 suradnika. Časopis je bio namijenjen propagandi naše ratne mornarice i pomorstva te je bio jako rasprostranjen, naročito po vojnim jedinicama, bilo pri moru, bilo u unutrašnjosti. Prosječna naklada ovog časopisa bila je oko 7 tisuća primjeraka, a 1952. prigodom proslave 10-godišnjice postanka ratne mornarice — tiraža je dosegla čak 15 tisuća primjeraka.

Drugi časopis, koji se neposredno po svršetku rata pojavljuje, bio bi »Pomorstvo«, organ Ministarstva pomorstva FNRJ za opća i stručna pitanja iz pomorstva i pomorske privrede. Časopis je počeo izlaziti u Splitu u rujnu 1946. godine. Urednici su bili Ilko Radonić (1947., 1949.), Oskar Magazinović (1948.) i kap. Dušan Petrinović (1949.). Tehnički urednik od početka izlaženja pa do veljače 1949. bio je kap. Oliver Fijo, da ga zamijeni na ovoj dužnosti Olga Petković, koju funkciju i danas (1956.) još vrši. Uredništvo se u listopadu 1950. godine preseljava na Rijeku, ali se časopis i dalje, do konca 1950. tiska u Splitu. Od siječnja 1951. godine časopis se tiska na Rijeci, a uredništvo preuzima kap. Branimir Velkaverh. Izdavač tada nije više Ministarstvo pomorstva, već posebno osnovano Pomorsko izdavačko poduzeće. Ovako izlazi sve do dvobroja 8—9. 1952. godine, kada prestaje izlaženjem. U travnju 1953. ponovo se pojavio ovaj časopis, i to najprije kao ilustrirani mjesečnik, a kasnije (od početka 1955. godine) kao poučno-zabavni časopis za propagandu mora i unapređenje pomorske

privrede. Odgovorni urednik od travnja 1953. pa do veljače 1955. bio je Zdenko Knafel, od ožujka 1955. Zdravko Kovačić, a od travnja 1956. pa dalje Petar Rendić. Glavni urednik je kap. Marko Curtini. Za sve ove godine format listu je isti: 20×28. Časopis je okupio sve naše poznatije stručnjake, bilo da rade na polju ekonomije i prava, nautičkih znanosti, bilo da sindikalno i politički djeluju. Karakter mu je donekle enciklopedijski, ali se naročita pažnja posvećuje stručnim problemima. Bogat je priložima iz naše pomorske povijesti. Dosada je ovaj časopis po tehničkoj opremi bio jedan od bolje uređivanih listova. Naklada ovog časopisa stalno se kretala oko 2 tisuće primjeraka. Prema podacima iz prvih mjeseci 1956. godine ovaj se časopis prodavao prema Narodnim republikama ovako: Hrvatska 873, Srbija 165, Slovenija 159, Crna Gora 86, Bosna i Hercegovina 9, Makedonija 8, a u inozemstvo je išlo oko 80 primjeraka.

Napominje se, da je u paginaciji brojeva 8 i 9 iz 1953. i brojeva 1, 2, 3, 4, 6 i dvobroja 7—8 iz 1954. godine izlazilo glasilo slovenskih pomoraca u Ljubljani »Na morje«. Urednik je bio Viktor Pirnat, a pisan je slovenački. Poslije dvobroja 7—8 iz 1954., kad je prestao da izlazi »Na morje«, časopis »Pomorstvo« redovno i dalje donosi vijesti pisane na slovenačkom pod rubrikom »Iz Slovenskog primorja«.

Godine 1946. Komanda Jugoslavenske ratne mornarice u Splitu počela je izdavanjem jedne stručne publikacije u obliku časopisa pod naslovom »Priručni materijal za vojno-pomorsku nastavu«. Format 17×24. Tiskao se u štampariji Hidroinstituta JRM ili Komande JRM. Izlazio je povremeno, pokoji broj i svakog mjeseca. Zadnja sveska izašla je u kolovozu 1951. pod brojem 20, u šestoj godini izlaženja. Ovaj je časopis uglavnom donosio samo prijevode iz stranih vojno-pomorskih časopisa, naročito iz sovjetske i američke pomorske štampe. Originalnih članaka nije bilo, osim — kad je bilo potrebno — uvoda. Karakter mu je bio strogo stručni. Urednik kao i prevodioci nisu bili naznačeni. Umjesto ovog časopisa počeo je iste godine izlaziti časopis »Mornarički glasnik«, o kojem će biti kasnije spomena.

Treći list, koji izdaje Komanda JRM u Splitu, bio bi organ »Čuvar Jadrana«. Prvi broj izišao je 21. srpnja 1948. godine te do danas neprekidno i redovito izlazi svako petnaest dana. Do konca 1956. godine izišlo je ukupno 352 broja u devetoj godini izlaženja. Prvi urednik je bio kap. Božo Markuš, od 18. kolovoza 1950. kap. Anđelko Kalpić, a od 15. rujna 1954. godine pa dalje vrši dužnost urednika kapetan korvete Vladimir Konestabo. Od broja 344. od 5. rujna 1956. godine ponovo preuzimlje uredništvo kapetan korvete A. Kalpić. Format 35,5×50, tiskan na novinskom papiru, na četiri do šest stranica. List je namijenjen više samim pripadnicima JRM, naročito mornarima i podoficirima, te se u slobodnoj prodaji teže može dobiti. Stil pisanja je popularan. Tiraža je tokom 1954. godine bila oko 6.000 primjeraka, a najveći broj primjeraka dosegao je 1949. godine, kad je list tiskan u 12.000 primjeraka.

Ministarstvo pomorstva i Sindikat pomoraca, lučkih i brodogradilišnih radnika isto tako pokreću jedan organ namijenjen pretežno samim pomorcima i radnicima zaposlenim na brodu. Taj list pod naslovom »Pomorac« izlazio je na Rijeci. Prvi broj izišao je 26. srpnja 1949. godine. List je do 8. ožujka 1950. izlazio svako petnaest dana, a kasnije svako osam dana. S brojem 75. od 12. svibnja 1951. u trećoj godini izlaženja list je prestao. Prvi urednik do 4. studenog 1950. bio je kap. Vladimir Prosenica, da ga do 6. siječnja 1951. zamijeni na toj dužnosti kap. Dušan Petrinović. Zadnji urednik bio je kap. Branimir Velkaverh. List je tiskan na novinskom papiru, najprije formata 2°, a kasnije 4°, donosio je vijesti iz pomorske privrede i sindikata. Veoma živo i pristupačno pisan, nailazio je na dobro primanje kod pomoraca.

Poslijeratni nagli razvoj brodogradnje uvjetovao je, da i brodograđevna industrija — s obzirom na složenost problematike i na izgradnju kadrova — izdaje svoj stručni časopis. Tako se u veljači 1950. godine pojavio u Beogradu časopis »Brodogradnja«. S brojem 1. iz 1951. godine prelazi u Zagreb, gdje i danas izlazi. Izlazi dvomjesečno, šest brojeva na godinu. Najprije ovaj časopis izdaje Centralna uprava za brodogradnju FNRJ, a od početka 1953. godine izdavač je Uprava za poslove industrije brodogradnje. Od broja 3. iz 1954. godine časopis izdaje Brodarski institut u Zagrebu. Prvi urednik je bio Petar Zrnić, a od broja 6/1950. Ivo Dragičević, od broja 1/1953. pa dalje do danas ing. Đuro Galeković. To bi bio prvi stručni časopis na našem jeziku, koji je isključivo namijenjen brodogradnji. Karakter mu je strogo stručni, te su suradnici uglavnom inženjeri raznih struka, kojih rad je neposredno vezan za brodograđevnu industriju.

Idući kronološkim redom početka izlaženja spomenut ćemo »Mornarički glasnik«, koji izlazi u Splitu, a izdaje ga Komanda Jugoslovenske ratne mornarice. Prvi broj ovog časopisa izišao je u listopadu 1951. godine te do danas redovito izlazi po šest brojeva na godinu (svako dva mjeseca). Format 17×23,5. I ovaj časopis, kao i njegov istoimeni prethodnik iz 1933.—1940. godine, obrađuje teme iz vojno-pomorskih disciplina. Karakter časopisu je strogo stručni, te uglavnom surađuju samo oficiri JRM. Cilj, karakter i zadatke ovog časopisa izložio je u uvodnoj riječi povodom izlaska prvog broja viceadmiral Mato Jerković, komandant JRM, koji je među ostalim istaknuo, da je cilj »Mornaričkog glasnika«, da obezbijedi jedinstvo pogleda našeg rukovodećeg kadra, da unapređuje, proširuje i učvršćuje njihova operativno-taktička znanja, da olakša i pospješuje brz i normalan razvoj vojno-pomorske naučne misli i dalje podiže idejni nivo našeg starješinskog sastava. »Glavni izvor«, — nastavlja viceadmiral M. Jerković — iz kojih treba crpsti materijal za obradu, valja tražiti prije svega u našem pomorskom iskustvu iz Narodnooslobodilačkog rata. To je kapital, koji se, kao osnova za dalji razvoj naše ratne mornarice, ne da ničim zamijeniti«. Od prvog broja pa do konca 1954. godine vršio je dužnost odgovornog urednika kapetan korvete Stjepan Vekarić, a od početka 1955. godine pa dalje odgovorni urednik je kapetan bojnog broda Ka-

zimir Renčelj. Prvi brojevi bili su tiskani u 1.200 primjeraka, a 1956. godine naklada ovog časopisa iznosila je oko 3.000 primjeraka.

Napominjemo, da su tokom 1953. godine đaci Srednje pomorske škole na Rijeci izdavali svoj časopis pod naslovom »Nautičar«. Format 20,5×29. Odgovorni urednik je bio Božidar Roganović. Stručni dio uglavnom su ispunili profesori, a literarni dio kao i zanimljivosti đaci spomenute škole. Izišao je svega jedan broj ovog časopisa. Tiskan je na Rijeci kod Narodne štamparije, ilustriran i lijepo opremljen.

Klub pomoraca »Miho Pracat« u Dubrovniku (pravila ovog Kluba potvrđena su 8. ožujka 1953. godine) pokrenuo je svoje glasilo pod naslovom »Naše more«. Prvi broj ovog časopisa izišao je 18. listopada 1954. godine. Izlazi svaka dva mjeseca (1955. godine izišlo je ukupno pet brojeva). Časopis, obilato ilustriran, tretira sva pitanja iz oblasti pomorstva, kao i turizma, s naročitim osvrtom na dubrovačko područje. Tendencija mu je, da bude stručno-popularan te je dosada okupio dosta poznatih pomorskih publicista i naučnih radnika, i to ne samo iz Dubrovnika, već i iz ostalih krajeva našeg primorja. Glavni i odgovorni urednik je kap. Zvonko Goić, a tiska se u tiskari »Ivo Čubelić« u Dubrovniku. Format 20×29. Visina naklade uglavnom je ograničena radi slabog kapaciteta same tiskare, te se početkom 1956. godine tiskao samo u 1.000 primjeraka.

Prvi broj »Vjesnika jugoslavenskog udruženja za pomorsko pravo« izišao je u listopadu 1955. godine te je do prosinca 1956. izišlo ukupno 4 broja. Izlazi povremeno. Odgovorni urednik je sveučilišni profesor dr. Pavao Rastovčan u Zagrebu. Postoji uredništvo i na Rijeci. »Vjesnik« se umnožava na šapirografu kod Jugolinije na Rijeci. Naklada se kreće oko 300 primjeraka i dijeli se besplatno članovima udruženja te javnim bibliotekama i ustanovama. U slobodnoj prodaji ga nema. Format 20,5×28 cm. List je informativan. Pored izvještaja o radu Jugoslavenskog udruženja za pomorsko pravo ovaj »Vjesnik« donosi izvještaje o radu međunarodnog udruženja za pomorsko pravo, o pripremnom radu i nacrtu novog zakona o privrednom iskorišćavanju pomorskih brodova, nacrt međunarodne konvencije o ograničenju odgovornosti brodovlasnika i t. d.

Godine 1955. u izdanju Jadranskog instituta Jugoslavenske akademije znan. i umj. u Zagrebu izišao je prvi svezak »Zbornika za pomorsko pravo«.²⁰ Format 17,5×24 cm, tiskara Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije. Urednik je akademik dr. Ivo Krbek. Svrha ovog zbornika istaknuta je u uvodnoj riječi prof. dr. Vladislava Brajkovića:

²⁰ Ovaj »Zbornik« izišao je kao treća knjiga serije »Pomorsko pravo«. Prva knjiga izišla je 1951. godine pod naslovom »Ugovori o iskorišćavanju brodova na moru — zbornik rasprava«, a druga knjiga 1953. godine »More i vlast obalne države« rad dr. Natka Katičića. Pored ovih navedenih publikacija napominje se, da su u izdanju Jugoslavenske akademije u Zagrebu izišle radnje prof. Andrassyja »Epikontinentalni pojas« i dr. M. Zoričića »Teritorijalno more« te bi ovaj »Zbornik«, po povezanosti tretiranih predmeta, bila peta knjiga.

»... Ova publikacija izlazi pod naslovom »Zbornika za pomorsko pravo«, čime se želi istaknuti ne samo kolektivni karakter radova, nego i razlika s obzirom na zbirku rasprava, koja je izašla kao prva knjiga u seriji pomorsko pravo. Ovim se nazivom želi istaknuti, da izlazi kao periodična publikacija Jadranskog instituta Jugoslavenske akademije znan. i umj. i da će pod istim naslovom i dalje izlaziti. Toj namjeni odgovara i sadržaj: osim članaka uvršteni su i drugi prilozi kroničarskog karaktera kao bilješke, prikazi i ocjene, sudska praksa, što će svakako stvoriti mogućnost neposrednijeg tretiranja i iznošenja praktičnih pitanja pored onih čisto teoretske naravi . . . «

U prosincu 1955. godine izišao je prvi broj »Vijesti pomorske meteorološke službe«. Ovaj list izdava Pomorsko meteorološki odjel Uprave hidrometeorološke službe N. R. Hrvatske u Splitu. List izlazi mjesečno, a dostavlja se besplatno na traženje poduzeća, ustanova, brodova. Do konca 1956. godine izišlo je ukupno 9 brojeva. Tisak izdavačkog poduzeća »Slobodna Dalmacija« u Splitu. Glavni i odgovorni urednik Čedo Duplanić. Format 20,5×26 cm. Ovaj mjesečnik ima zadatak, da u skladu sa nacionalnim potrebama i međunarodnim obavezama, putem potstrekanja i davanja potrebnih objašnjenja pomorcima i pomorskim školama, doprinosi na boljem upoznavanju pomorske meteorološke službe.

Godine 1945. izašao je prvi svezak — kao nastavak predratnog — »Godišnji izvještaj hidrometeorološkog opservatorija 'Marjan' u Splitu«. Godine 1956. izišao je XI. svezak ovog godišnjaka sa podacima iz 1955. godine. Tisak tiskare Komande JRM u Splitu. Format 27,5×40 cm. Donosi po mjesecima uobičajene meteorološke podatke (pritisak, vlaga, temperatura, oblačnost, vjetrovi, padaline, stanje mora i t. d.) za bilježene u opservatoriji »Marjan« u Splitu.

Od godišnjaka, koji izlaze u ovom posljertnom razdoblju, spomenut ćemo »Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru«. Prva sveska izašla je 1952. godine. Do sada je izašlo četiri sveske. Za prvu godinu format »Godišnjaka« je 13,5×19, a za ostale godine 17×23 cm. Urednik prof. Ignatije Zloković. Donosi priloge iz povijesti pomorstva na Crnogorskom primorju.

Redovne godišnje publikacije, koje stalno donose veće priloge iz oblasti pomorstva su »Radovi« Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umj. u Zadru (1954. godine I. sveska, 1955. II. sveska i 1956. god. III. sveska). Urednici »Radova« su Josip Badalić, Grga Novak i Vjekoslav Maštrović. Tiska se u Zagrebu. Druga godišnja publikacija su »Anali« Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znan. i umj. u Dubrovniku (1952. godine I. sveska, 1953. II. sveska, 1954. god. III. sveska). Urednici su Grga Novak, Miho Barada, Marko Kostrenčić i Cvito Fisković. Tiska se u Dubrovniku. Prva od ove dvije spomenute edicije donosi pretežno radove o pomorstvu zadarsko-šibenske regije, a druga radove o pomorstvu Dubrovnika, Pelješca i Boke Kotorske.

Ovim bi bio iscrpljen prikaz pomorske štampe, koja je redovito, periodično izlazila ili još i danas izlazi.

Spomenut ćemo one pomorske publikacije, koje imaju više interni značaj za neko pomorsko poduzeće. Uglavnom, osim malih izuzetaka, ova pomorska štampa izlazi neredovito, a u nekim slučajevima i prigodno. To bi bili razni bilteni od kojih neki izlaze tiskani i opremljeni kao i časopisi ili listovi (više puta ilustrirani), a neki šapirografirani.

Tako je Generalna direkcija trgovačke mornarice na Rijeci izdavala šapirografirani mjesečnik »Članci iz strane pomorske štampe«. Prvi broj izišao je 3. ožujka 1947. Ukupno su izišla četiri broja. Format je bio uredskog arka. Ovaj je mjesečnik donosio samo prijevode iz stranih poznatih pomorskih časopisa i listova. Malo je bilo vijesti iz našeg pomorstva.

Brodogradilište »3. maj« na Rijeci izdavalo je svoj mjesečni organ »Brodograditelj«, pisan na hrvatskom i na talijanskom jeziku. Izlazio je od siječnja 1950. do dvobroja rujan-listopad 1950. Ukupno je izišlo deset brojeva. Glavni i odgovorni urednik bio je Alojz Lučan. Tiskao se kod Narodne štamparije na Rijeci. Taj isti radni kolektiv pokrenuo je 1953. godine ponovo svoje glasilo pod naslovom »Brodogradilište „3. maj“«. Izlazilo je povremeno te je do konca 1955. godine izišlo ukupno devet brojeva. Glavni i odgovorni urednik Viktor Hreljanović. List se tiskao u tiskari »Novi list« na Rijeci.

»Bilten Jadranske linijske plovidbe« izlazio je tokom 1952., 1953., 1954. i 1955. godine. Najavljeno je bilo, da će redovito izlaziti jedamput na mjesec, međutim je izlazio povremno tako, da je do konca 1955. izišlo ukupno devet brojeva, od kojih neki kao dvobroj, a neki kao trobroj. Format 20,5 × 29. Tiskao se u tiskari »Tipografiji« u Umagu. Za 1954. godinu naznačen je kao urednik Dušan Avramović, a za 1955. godinu Mario Hero. Za prijašnje godine nije urednik naveden.

Poduzeće za spasavanje i tegljenje brodova »Brodospas« u Splitu izdalo je šapirografirane »Informacije Brodospasa«. Prvi broj izišao je 20. lipnja 1952. godine. Nakon tri broja mijenja naslov u »Bilten Brodospasa« i pod tim naslovom izlaze sedam brojeva. Od svibnja 1954. godine izlazi pod naslovom »Brodospas«, i to redovito jedamput mjesečno, ali sada već tiskan u tiskari »Slobodnoj Dalmaciji« u Splitu. Glavni i odgovorni urednik je Josip Rodin. Koncem 1955. godine ovaj je bilten navršio četvrtu godinu izlaženja. Naklada iznosi 350 primjeraka, od kojeg broja se oko 130 primjeraka rasproda među članovima samog poduzeća, a ostalo podijeli besplatno. Od broja 1. za 1957. godinu urednik je Petar Gavrančić, a suurednik je Mate Ljubić.

Pomorsko bagersko poduzeće »Bager« u Splitu izdalo je šapirografirani »Bilten«, i to tokom 1953. i 1954. godine. Ukupno je izišlo devet brojeva.

Obalna plovidba »Split« u Splitu isto tako je izdavala svoj šapirografirani »Bilten za pomorce«. Prvi broj izišao je 26. ožujka 1953. Godine 1956. izišla su dva dvobroja za prvo tromjesečje, a početkom 1957. godine dvobroj 1—2.

Sindikalna podružnica brodogradilišta »Split« (prije »Vicko Krstulović«) izdaje povremeno svoje glasilo pod naslovom »Brodograditelj«. Prvi broj izašao je 1953. godine. Do konca 1955. godine izišlo je ukupno pet brojeva. Urednik je Frano Braović. Tiskao se u tiskari Komande Jugoslavenske ratne mornarice u Splitu. Format 25×35.

Poduzeće luka i skladišta na Rijeci izdaje redovito svoj mjesecnik »Vjesnik luke«. Prvi broj izišao je u studenom 1954. godine te je do konca svibnja 1956. izišlo ukupno 19 brojeva. Do broja 14 urednik je bio Kruno Grčić, a dalje Branko Valjan. Format 20,5×29, ilustriran i lijepo opremljen. Pored »Biltena Brodospasa« ovaj »Vjesnik luke« jedini je, koji veoma redovito i točno izlazi.

Brodogradilište »Uljanik« u Puli isto tako izdaje svoj bilten, koji izlazi povremeno. Prvi broj izišao je u prosincu 1954. godine. Urednik je bio Ladislav Stehorić. Drugi broj je izašao 29. studenog 1955., a urednik je ovog drugog broja Ivan Brljafa.

Radnički savjet i sindikalna podružnica brodogradilišta »Viktor Lenac« na Rijeci izdali su u kolovozu 1954. godine svoj tiskani »Bilten«. Urednik je bio Joakim Badurina. Kasnije nije više izlazio.

Direkcija Jugoslavenske linijske plovidbe na Rijeci izdavala je svoj »Bilten«. Prvi broj izišao je u travnju 1954. godine. Format 20,5×29. Tiskan kod »Narodne štamparije« na Rijeci. Bilten — iako je bilo najavljeno, da će redovito izlaziti, i to svaka dva mjeseca — izlazio je povremeno i neredovito. U prvim brojevima nije označen urednik, a od dvobroja 3—4/1954. godine urednik je kap. Ivo Grgić.

Treba naglasiti, da u ovom poslijeratnom razdoblju i dnevna štampa posvećuje mnogo pažnje pitanjima našeg pomorstva. Pored »Borbe« i »Vjesnika« sve primorske novine, koje izlaze u Splitu, Zadru, Rijeci i Dubrovniku, stalno donose pomorske vijesti i članke, često puta pod posebnom i stalnom rubrikom. Naročito mnogo vijesti iz pomorstva donosi mjesecnik Trgovinske komore u Splitu, koji izlazi počevši od studenog 1955. godine u Splitu. Taj mjesecnik, formata 25×35,5, izlazi pod naslovom »Privredne informacije«, a urednik je dr. Gracija Ivulić. Također obiluje vijestima iz pomorstva i »Bilten« Savezne saobraćajne komore u Beogradu, koji je počeo izlaziti u veljači 1956. Izlazi jedamput na mjesec, urednik je Milan Obrenović.

Članke, rasprave i prikaze o pomorstvu, naročito o pomorskoj povijesti, možemo naći i u časopisima »Riječkoj reviji« i »Zadarskoj reviji«.

Pri kraju spomenut ćemo da je i Ratna mornarica povremeno izdavala svoje biltenne i to uglavnom šapirografirane. Jedini tiskani bilten bio bi stručni »Medicinski bilten« Glavne mornaričke bolnice JRM u Splitu. Prvi broj je izišao u siječnju 1952. godine. Format 14,5×20.

U redakciji Doma JRM u Šibeniku izdan je »Bilten« proslave desetogodišnjice Mornarice na području Srednjeg Jadrana«. Izlazio je tokom 1952. godine, a zadnji broj izišao je u rujnu iste godine. Ukupno je izišlo devet brojeva. Format 21×29.

Vojno-pomorska oficirska škola u Divuljama izdala je tokom 1949. godine pet brojeva, a tokom 1950. godine tri broja (zadnji su uvijek u mjesecu svibnju) svog »Takmičarskog biltena«. Ovaj je »Bilten« izlazio u počast proslave Prvog maja.

*

U ovom poslijeratnom razdoblju izlazilo je ili još izlazi, uključivši prve mjesece 1957. godine, ukupno četrnaest stručnih pomorskih periodika. Raznih biltena ima 17, a — koliko se dosada moglo sa sigurnošću ustanoviti — tokom NOB-e izlazilo je 19 listova. Najvažnija i skoro jedina središta pomorske publicistike u poslijeratnom razdoblju nalaze se u Splitu i na Rijeci, a slijedi ih Zagreb i Dubrovnik.

Sveukupno je na našoj obali u ovo zadnjih stotinu godina izlazilo 92 razne pomorske periodične publikacije. U ovaj broj nisu uračunati kalendari, almanasi i godišnjaci, kao ni publikacije pisane našim jezikom, ali izdavane od stranih informativnih službi.

R E G I S T A R

- »Adria (Die)«, Graz, 1908.—1914.
- »Almanah Jadranske straže«, Beograd, 1925.—1929.
- »Anali Historijskog instituta akademije « Dubrovnik, 1952. pa dalje.
- »Archiv fur Seewesen«, Beč, 1865.—1872.
- »Archivio marittimo«, Trst, 1867.—1869.
- »Bager«, Split, 1953.—1954.
- »Bilten II. brigade mornaričke pješadije«, Lošinj, 1945.
- »Bilten Jadranske linijske plovidbe«, Rijeka, 1952.—1955.
- »Bilten Brodospasa«, Split, 1953.
- »Bilten za pomorce«, Split, 1953. pa dalje.
- »Bilten Jugoslavenske linijske plovidbe«, Rijeka, 1954.
- »Brodograditelj«, Rijeka, 1950.
- »Brodograditelj«, Split, 1953.—1955.
- »Brodospas«, Split, 1954. pa dalje.
- »Brodogradnja«, Beograd, 1950., Zagreb, 1951. pa dalje.
- »Članci iz strane pomorske štampe«, Rijeka, 1947.
- »Čuvar Jadrana«, Split, 1945.
- »Čuvar Jadrana«, Split, 1948. pa dalje.
- »Džepne novine mobilisanih brodova IV. P O S«, 1944.
- »Džepne novine mot. jedrenjaka ‚Darko‘«, 1945.
- »Flagge (Die)«, Beč, 1906.—1918.
- »Giornale del Lloyd Austriaco«, Trst, 1835.—1850. (?)
- »Glas Kvarnera«, 1944.—1945.
- »Glas omladine Hidrografskog instituta J R M«, Split, 1945.
- »Glas pomoraca«, Sušak, 1922.—1923.
- »Glasnik Udruženja časnika stroja trgovačke mornarice Jugoslavije«, Split, 1935.—1938.
- »Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru«, Kotor, 1952. pa dalje.
- »Godišnji izvještaji Hidrometeorološkog opservatorija«, Split, 1945. pa dalje.
- »Hrvatski pomorac«, Split, 1938.—1939.
- »Informacije ‚Brodospasa‘«, Split, 1952.
- »Jadran«, Trst, 1909—(?).
- »Jadranska straža«, Split, 1923.—1941.
- »Jadranska straža«, Denović, 1924.

- »Jadranska straža« — »The Adriatic Sentinel USA« — New York, 1934.
- »Jadranski borac«, Split, 1945.
- »Jedro«, Sarajevo, 1916.—1918.
- »Jugoslavenski mornar«, Split, 1945.—1953.
- »Jugoslavenski pomorac«, Zagreb, 1921.—1941.
- »Jugoslavenski Jadran«, Šibenik, 1935.
- »Kornati«, 1944.
- »Magyar tenger«, (?).
- »Magyar tengerpart«, 1893.
- »Marina e Commercio«, Trst 1868., Rijeka 1869.—1874. (?).
- »Medicinski bilten«, Split, 1952.—1953.
- »Mittheillungen aus dem Gebiete des Seewesens«, Pula, 1873.—1915.
- »Mladi stražar«, Split, 1929.—1932.
- »More«, Zagreb, 1940.—1941.
- »Morje«, Ljubljana, 1936.—1937.
- »Mornar«, Sušak, 1929.—1939.
- »Mornari pišu«, 1945.
- »Mornari pišu«, Boka Kotorska, 1947.
- »Mornarički glasnik«, Split, 1951. pa dalje.
- »Mornarički glasnik«, Zemun, 1933.—1940.
- »Mornaričko-ribarski kalendar«, Split, 1940.—1941.
- »Na morje«, Rijeka, 1953.—1954.
- »Naša beseda«, 1944.
- »Naše more«, Dubrovnik, 1919.—1920.
- »Naše more«, Dubrovnik, 1953. pa dalje.
- »Naše more«, Zagreb, 1935.—1939.
- »Naš mornar«, Split, 1928.—1939.
- »Naš muzičar«, Split, 1945.
- »Naš top«, 1944.
- »Nauta«, Rijeka, 1875. (?).
- »Nautičar«, Rijeka, 1953.
- »Novi život«, Bakar, 1911.
- »Osservatore nautico«, Dubrovnik, 1880 (?).
- »Oesterreichische Marine Zeitschrift«, (?).
- »Osvetnik«, 1944.
- »Podmladak Jadranske straže«, Split, 1933.—1938.
- »Pomorac«, Rijeka, 1949.—1951.
- »Pomorac«, Zagreb, 1921.
- »Pomorski Lloyd«, Beograd, 1935.—1936.
- »Pomorski prilog Tršćanskog Lloyd«, Trst, 1905.
- »Pomorstvo«, Split, 1946.—1949. Rijeka, 1950. pa dalje.
- »Pomorstvo in trgovina«, Trst, 1870.—1871.
- »Preporod«, p. b. »Timok«, 1944.—1945.
- »Priručni materijal za vojno-pomorsku nastavu«, Split, 1946.—1951.
- »Radovi« Instituta Jugoslavenske akademije, Zadar, 1954, pa dalje.
- »Rivista della Marina Mercantile«, Trst, 1884.—1915.
- »Rivista Marittima della Lloyd Austriaco«, Trst, 1853.—1855.
- »Saobraćajni Lloyd«, Beograd, 1937.
- »Tenger (A)«, Budimpešta, 1911.—1936. (?).
- »Tršćanski Lloyd«, Trst, 1903.
- »Uljanik«, Pula, 1954.—1955.
- »Vijesti pomorsko meteorološke službe«, Split, 1955. pa dalje.
- »Vjesnik kluba kapetana trg. mornarice«, Split, 1931.—1932.
- »Vjesnik«, London, 1944.—1945.
- »Vjesnik luke«, Rijeka, 1954. pa dalje.
- »Vjesnik Pomorske komande«, Split«, 1954.
- »Vjesnik udruženja za pomorsko pravo«, Zagreb—Rijeka, 1955. pa dalje.
- »Zastava«, Beč, 1912.—1918.
- »Zaštita mornara«, Split, 1931.—1932.
- Zbornik za pomorsko pravo«, Zagreb, 1955. pa dalje.

R é s u m é

ESSAI DE BIBLIOGRAPHIE YOUGOSLAVE DES PÉRIODIQUES MARITIMES

Les publications périodiques yougoslaves consacrées aux problèmes maritimes peuvent être divisées en trois périodes: la première, embrassant les commencements des périodiques maritimes publiés sur la côte yougoslave de l'Adriatique au XIXe siècle et allant jusqu'en 1918; la deuxième, de 1918 à 1941; et la troisième, embrassant l'époque la plus récente. Une telle division chronologique se justifie aussi par les différences dans l'évolution des périodiques maritimes qui caractérisent ces trois périodes, différences concernant non seulement le nombre et la catégorie des publications, mais aussi la qualité des articles publiés et la langue dans laquelle a eu lieu leur publication.

Dans la première période, prévalent les périodiques en langues étrangères: l'allemand, l'italien et le hongrois. Ce phénomène est conditionné par les circonstances politiques et sociales de l'époque aussi bien que par le régime alors en vigueur dans la monarchie d'Autriche-Hongrie. Malgré la prépondérance incontestable de l'élément sud-slave dans la navigation d'Autriche-Hongrie, l'emploi des langues non-slaves y était favorisé.

Le plus ancien parmi les périodiques maritimes est le *Giornale del Lloyd Austriaco*, publié depuis 1835 par le Lloyd autrichien à Trieste. Le premier organe maritime de langue slave est *Pomorstvo in trgovina*, publié à Trieste en 1870/71, en slovène.

Au total, ont paru dans cette période 23 périodiques maritimes, dont 6 en allemand, 3 en hongrois, 8 en italien et 6 en langues slaves, à Trieste, Rijeka, Pula et Vienne.

La fin de la première guerre mondiale apporte à l'Adriatique yougoslave des problèmes politiques et économiques nouveaux. Les centres maritimes de Rijeka, Trieste, Pula et Zadar (capitale de la province de Dalmatie) restent en dehors des frontières du nouvel état serbe-croate-slovène. Il va sans dire que les périodiques paraissent désormais exclusivement en langue croate ou serbe, avec Split, Sušak, Zagreb, Dubrovnik et Belgrade comme centres de publication.

Le premier organe maritime après 1918 *Naše more* (Notre mer) paraît à Dubrovnik, en 1919/20, pour être suivi par les revues maritimes *Jugoslavenski pomorac* (Le marin yougoslave, Zagreb 1921—1941) et *Jadranska straža* (La sentinelle adriatique, Split 1923—1941) et d'autres. Dans l'ensemble, pendant la période de 1918 à 1941, 20 périodiques maritimes ont été publiés, répartis par leur programme ainsi qu'il suit: presse de propagande (13), professionnelle (5), technique (2, dont un pour les besoins de la marine de guerre). Ne sont pas compris dans ce nombre les calendriers et almanachs, paraissant d'une manière périodique et continue.

L'occupation de 1941 complètement interrompu l'activité des publications maritimes en territoire yougoslave. Pendant la lutte nationale de libération (NOB), on commence de nouveau à publier des feuilles destinées à la vie et aux problèmes maritimes, mais sur des bases et suivant des directives nouvelles, adaptées aux besoins

de la guerre, en rompant tout lien avec les périodiques d'avant-guerre. Pendant la guerre on a publié au total 19 organes, destinés surtout aux forces navales de la résistance yougoslave.

L'état de choses nouveau représenté par la République Fédérale et Populaire de Yougoslavie, a donné une direction nouvelle aussi aux périodiques maritimes. Actuellement, on s'occupe surtout de la partie technique de ces organes. La marine de guerre accorde également une grande attention aux périodiques maritimes, contrairement à ce que fut le cas avant 1941. La collaboration entre la marine de guerre et la marine marchande se trouve de même renforcée et améliorée. Il faut souligner aussi que diverses entreprises de navigation, de construction navale et portuaires publient leur propres organes, destinés plus ou moins aux ouvriers et employés de ces entreprises.

Somme toute, au cours d'un peu plus de cent ans, on a publié sur la côte yougoslave de l'Adriatique 92 périodiques maritimes de diverse nature. Ne sont pas compris dans ce nombre les calendriers et almanachs, de même que les publications en langue croate ou serbe éditées par les services d'information étrangers.